

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
KORUPCIJA IN GOSPODARSKA RAST

Ljubljana, marec 2005

KRISTINA ŽIBERNA

IZJAVA

Študentka Kristina Žiberna izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom mag. Tjaše Redek in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 25.02.2005

Podpis:

KAZALO

1	UVOD.....	1
2	OPREDELITEV GOSPODARSKE RASTI IN RAZVOJA IN PREGLED TEORIJE RASTI	2
2.1	Klasična teorija rasti	2
2.2	Keynesianska teorija rasti	3
2.3	Neoklasična teorija rasti	4
2.4	Drugi dejavniki, ki vplivajo na gospodarsko rast	7
2.4.1	Dejavniki okolja	7
2.4.2	Naravni viri	9
2.4.3	Drugi dejavniki.....	9
3	KORUPCIJA	9
3.1	Opredelitev pojma korupcije	9
3.2	Pojavne oblike korupcije	11
4	KORUPCIJA IN GOSPODARSKA RAST.....	13
4.1	Korupcija in rast podjetij	14
4.2	Korupcija in investicije	16
4.3	Korupcija in alokacija znanja, državna potrošnja in državna pomoč.....	18
5	KORUPCIJA V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH	19
5.1	Razlogi za korupcijo v tranzicijskih državah	21
5.2	Pojav korupcije v tranzicijskih državah – raziskava BEEPS	23
5.2.1	Administrativna korupcija.....	23
5.2.2	Ujetje države	24
5.3	Ekonomске in družbene posledice korupcije v tranzicijskih državah	26
5.3.1	Makroekonomske posledice korupcije	26
5.3.1.1	Gospodarska rast	26
5.3.1.2	Revščina in neenakost	27
5.3.1.3	Davčne posledice.....	28
5.3.1.4	Verodostojnost države.....	29
5.3.2	Mikroekonomske posledice korupcije	30
6	SKLEP	32
	LITERATURA	34
	VIRI	36

1 UVOD

Korupcija je postala problem celega sveta, še posebej v državah, kjer je demokracija v izgradnji in kjer se uveljavlja tržno gospodarstvo. Korupcija se kaže na številnih področjih družbenega življenja, tako v gospodarstvu kot v negospodarstvu, javnem in zasebnem sektorju, pa tudi v politiki.

Obsežna korupcija ovira pravilno delovanje trgov, vodi v večje nezaupanje v oblast, povzroča izgubo sredstev državi, povečuje neenakost pri razdeljevanju sredstev, manj politične tekmovalnosti ter tako zavira gospodarsko rast.

Namen diplomskega dela je analizirati, ali višja raven korupcije negativno vpliva na gospodarsko rast ter preko nižje ravni bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP) tudi k zmanjšanju blaginje gospodarstva.

V začetnem delu diplomskega dela bom opredelila pojem gospodarska rast ter predstavila poglede avtorjev, ki so se ukvarjali z vprašanjem gospodarske rasti. Na tem mestu bom opisala glavne smeri, ki so se oblikovale v teoriji gospodarske rasti, in sicer klasično, keynesiansko in neoklasično teorijo rasti, katero bom podrobneje opisala. V okviru neoklasične teorije bom prikazala model rasti R. Solowa, ki velja za začetnika neoklasične teorije rasti.

V drugem delu diplomskega dela se bom osredotočila na problem korupcije, kot enega od pomembnih dejavnikov gospodarske rasti. Predstavila bom različne definicije korupcije ter njene pojavne oblike. Podrobneje bom opisala korupcijo na mikro, srednjem in makro nivoju.

Sledi analiza vpliva korupcije na gospodarsko rast. Pojasnila bom vpliv korupcije na rast podjetij ter njen vpliv na investicije. Dodatni dejavniki, preko katerih korupcija dolgoročno znižuje gospodarsko rast so tudi neoptimalna alokacija znanja, spremenjena sestava državne potrošnje ter neučinkovitost mednarodne finančne pomoči.

Korupcija pušča nezanemarljive posledice v tranzicijskih državah. V zadnjem poglavju so opisani razlogi in posledice korupcije v državah v tranziciji. Prikazane so posledice korupcije na makro nivoju in posledice korupcije na mikroekonomskem nivoju. Slednje so prikazane na podlagi raziskave BEEPS, ki je bila izvedena leta 1999 s strani Evropske banke za obnovo in razvoj ter Svetovne banke. Svetovna banka uvršča korupcijo v tranziciji v dva glavna tipa: kupovanje države ali nedovoljeno zagotavljanje ugodnosti javnim uradnikom, da vplivajo na oblikovanje zakonov in drugih ukrepov; in administrativno korupcijo, torej nedovoljeno zagotavljanje ugodnosti z namenom preprečitve izvajanja obstoječih pravil, zakonov ali podzakonskih aktov.

Na koncu sledi še sklep, kjer bom povzela glavne ugotovitve teoretičnega in empiričnega dela.

2 OPREDELITEV GOSPODARSKE RASTI IN RAZVOJA IN PREGLED TEORIJ RASTI

Pogosto prihaja do razlikovanja oziroma mešanja pojmov gospodarska rast in gospodarski razvoj, zato bom v nadaljevanju opredelila oba pojma.

V zahodni literaturi se pojem gospodarska rast uporablja pri spremljanju gospodarskih gibanj v razvitih državah, medtem ko se pojem gospodarski razvoj nanaša na države v razvoju. V Sloveniji je v rabi drugačna opredelitev. Gospodarsko rast empirično merimo z rastjo BDP oziroma BDP p.c.¹, pri tem imamo v mislih v prvi vrsti količinske spremembe, količinska razmerja in večanja. Gospodarski razvoj pa opredeljujemo širše. Obsega tako gospodarsko rast kakor tudi izboljševanje kakovosti življenja ter strukturne spremembe (Senjur, 1993, str. 1-2).

Gospodarska rast se torej nanaša na kvalitativne spremembe in se meri s pomočjo rasti BDP na prebivalca. Sama gospodarska rast je odvisna od rasti produkcijskih faktorjev, njihove produktivnosti in pa izrabe faktorjev.

Avtorjev, ki so se ukvarjali s pojmom gospodarske rasti, je bilo v zgodovini veliko. Poskušali so definirati dejavnike, ki so ključnega pomena za gospodarsko rast v določenem gospodarstvu. V tem poglavju diplomskega dela bom na kratko prikazala ključne ugotovitve avtorjev, ki so se ukvarjali z vprašanjem gospodarske rasti. Najprej bom prikazala poglede klasične teorije rasti, nato bom prešla na keynesiansko, podrobneje pa bom opisala neoklasično teorijo rasti. Na koncu bom na kratko opisala, kako bi lahko v modele vključili korupcijo in kako bi ta vplivala na rast v samih modelih.

2.1 Klasična teorija rasti

Teorija gospodarske rasti in razvoja se je začela kompleksneje razvijati šele s pojavom in uveljavitvijo klasične politične ekonomije pred 250 leti. Klasična politična ekonomija je skušala definirati ključne spremenljivke, ki vplivajo na dolgoročen gospodarski razvoj, pri čemer so različni avtorji izpostavili različne dejavnike (Redek, 2001, str. 16).

Najpomembnejši avtorji iz obdobja klasične politične ekonomije so Adam Smith, David Ricardo in Thomas Robert Malthus. Našteti avtorji so se strinjali, da je glavni dejavnik gospodarske rasti akumulacija kapitala. Z večanjem kapitala in investicij se povečuje proizvodnja, kar povzroča naraščanje profitov. Posledica tega pa je večanje prihrankov in posledično nadaljnje povečevanje kapitala. Že klasični avtorji so se zavedali, da lahko večja proizvodnja privede tudi do zmanjševanja profitov, kar negativno vpliva na gospodarsko rast.

¹ Per capita (v slov.: na prebivalca).

Zato so definirali tudi dejavnike, ki naj bi spodbudili dolgoročno rast preko omejevanja profitnih stopenj. Adam Smith je trdil, da je gospodarska rast odvisna od količine in produktivnosti dela, ta pa je odvisna od delitve dela, ki pa je pogojena tudi s kapitalom.

Po eni strani se je delitev dela nanašala predvsem na tehnične in organizacijske izboljšave, po drugi strani pa so bili rezultat delitve dela tudi novi proizvodi in dejavnosti. Predvsem v tem drugem smislu je bila delitev dela zelo pomembna, kajti Smith je vzrok za možnost padanja profitne stopnje v rastoči ekonomiji videl predvsem v kopičenju kapitala v istih dejavnostih. Samo, če ima naraščajoči kapital vedno nove profitabilne investicijske priložnosti, bo profitna stopnja ostajala na določeni ravni ali se morda celo povečevala (Sušjan, 2002, str. 2).

David Ricardo je poudaril pomen padajočih donosov ter opozoril na problem razdelitve. Razdelitev kot faktor rasti pa igra pomembno vlogo tudi v keynesianski teoriji rasti. Po mnenju Ricarda so padajoči donosi posledica rasti prebivalstva in omejenosti zemlje. Ricardo vidi rešitev za povečanje profitov in s tem tudi povečanje gospodarske rasti, v odpiranju ekonomije oziroma v mednarodni menjavi.

Malthus pa je trdil, da lahko nizke mezde privedejo v gospodarstvu do izpada povpraševanja in posledično do gospodarske krize. Trdil je namreč, da je sicer res, da je na dolgi rok pomembno za gospodarsko rast, da se v gospodarstvu povečuje količina produkcijskih faktorjev, vendar pa je dodal, da se mora hkrati usklajeno povečati tudi stran povpraševanja, torej izoblikuje zahtevo $AD=AS^2$. Malthus izpostavi kot faktorje rasti produkcijske faktorje in pa agregatno povpraševanje. Agregatno povpraševanje je tisto, ki zagotavlja ohranjanje dinamičnega ravnotežja v rastočem gospodarstvu. Sicer pa je njegova teorija podobna Smithovi in Ricardovi (Redek, 2001, str. 27).

Klasični avtorji so priznavali tudi pomen institucionalnih faktorjev za zagotavljanje rasti. Smith in ostali omenjajo pomen liberalne države in kulture. Tako lahko sklepamo, da bi korupcija v klasičnih modelih rasti imela negativen vpliv na gospodarsko rast.

2.2 Keynesianska teorija rasti

Temelje keynesianske teorije rasti sta postavila Harrod in Domar, ki sta dopolnila Keynsovo teorijo. Keynes je postavil v center svojega proučevanja agregatno povpraševanje in njegove sestavne dele. Razvil je makroekonomsko teorijo, ki temelji na agregatnem povpraševanju in njegovih komponentah. Proizvod nekega gospodarstva je v danem obdobju odvisen od nivoja agregatnega povpraševanja (Redek, 2001, str. 59). Na podlagi Keynsovega modela gospodarstva, sta nastala Harrodov in Domarjev model rasti. Harrod in Domar sta iz različnih izhodiščnih točk prišla do enotne končne ugotovitve, ki pravi, da je rast v določenem gospodarstvu odvisna od razmerja med stopnjo varčevanja in učinkovitostjo v gospodarstvu.

² Oznaka AD označuje agregatno povpraševanje, oznaka AS pa agregatno ponudbo.

Bistvo Keynesianske teorije rasti leži v analizi razdelitve, pri čemer se pokaže, da je za rast ključna stopnja profita, ki določa ravnotežno stopnjo rasti. Ta je odvisna poleg od profitne stopnje le še od tehnološkega napredka.

Keynesianska teorija močno poudarja vlogo države. Ekonomska politika se sooča s kratkoročnim problemom povečanja agregatnega povpraševanja na raven agregatne ponudbe, ki omogoča polno zaposlenost. Dolgoročni problem razvojne politike je zagotovitev povečevanja proizvodnih zmogljivosti in pri tem ohranjanje agregatnega ravnotežja. Potrebna je usklajena kratkoročna in dolgoročna politika (Senjur, 1993, str. 271). S takšno politiko naj bi vplivali na stopnjo varčevanja in na gospodarsko rast. Korupcija pa negativno vpliva na učinkovitost ekonomske politike, kar znižuje gospodarsko rast.

2.3 Neoklasična teorija rasti

Naslednje pomembno obdobje v razvoju teorije gospodarske rasti je obdobje neoklasične teorije. Neoklasična teorija se razlikuje od keynesianske, saj pristopa k analizi gospodarske rasti s ponudbene strani.

Po neoklasični ekonomski teoriji je gospodarska rast posledica dolgoročnega vpliva investicij, razvoja delovne sile in tehnoloških sprememb v razmerah svobodne tržne konkurence in tržnega ravnotežja (Tušar, 2001, str. 3). Neoklasiki so bili prepričani, da bo gospodarska rast poskrbela sama zase, če bo le zagotovljeno primerno družbeno in politično okolje. Po njihovem svobodna konkurenca v tržnem gospodarstvu daje tako primerno družbeno politično okolje. Država naj bi le zagotavljala pravilno delovanje tržnega mehanizma (Senjur, 1993, str. 294). Najpomembnejši predstavnik neoklasične teorije rasti je Robert Solow. V nadaljevanju bom opisala njegov model gospodarske rasti.

Robert Solow je veliko prispeval k razvoju teorije kapitala, linearnega programiranja, vendar pa je najbolj znan po svoji teoriji rasti. Robert Solow in Trevor Swan sta s svojim modelom neoklasične rasti dokazala, da bo v svetu na koncu ob stabilizaciji in izenačenju stopenj rasti prebivalstva prišlo do izenačevanja stopenj rasti in da je teoretično mogoče, da revne države ujamejo bogate ob povišanju stopenj varčevanja. V svetu naj bi prišlo do konvergence v stopnjah gospodarske rasti (Redek, 2001, str. 98-99)³.

Model temelji na več predpostavkah, ki so bistvene za ta model. Predpostavke so naslednje (Senjur, 1993, str. 299):

- Agregatno ravnotežje, kjer je agregatna ponudba enaka agregatnemu povpraševanju. Model se ukvarja le s parcialnimi neravnotežji na parcialnih trgih. V tem se razlikuje od keynesianske teorije.

³ Solowov model rasti je pogosto imenovan tudi Solow-Swan model z namenom poudarka Swanovega dela na tem področju, ki je dolgo ostalo zapostavljeno, medtem ko je Solow za svoj prispevek k teoriji rasti leta 1987 dobil Nobelovo nagrado za ekonomijo (Sušjan, 2002, str. 6).

- Logika ekonomske racionalnosti temelji na profitnem motivu. Maksimiranje profita je gibalno ekonomske aktivnosti in kriterij ekonomske racionalnosti.
- Obstaja popolna tržna konkurenca, ki zagotavlja minimiziranje stroškov in temelji na motivu podjetnikov po maksimiranju profitov.

V navedenih predpostavkah je zajeta neoklasična teorija rasti, ki temelji na svobodnem delovanju tržnega mehanizma. Poleg že naštetih predpostavk je pomembno poudariti še konstantne donose obsega, ki veljajo za produkcijsko funkcijo (ob podvojeni količini kapitala in dela ter ob nespremenjenem stanju znanja v družbi, dobimo dvakrat večji proizvod) ter dane začetne količine dela, kapitala in začetni nivo znanja. Delo in tehnološki napredek rasteta s konstantno stopnjo.

V Solowem modelu rasti imajo ključno vlogo štiri spremenljivke: agregatni proizvod (Y), kapital (K), delovna sila (L) in razpoložljiva tehnologija (T). Z uporabo produkcijske funkcije lahko zapišemo:

$$Y = f(K, L, T)$$

Gospodarska rast je torej posledica rasti fizičnega kapitala, povečevanja delovne sile in tehnološkega napredka. Tehnološki napredek je eksogena spremenljivka, ki povečuje produktivnost dela:

$$Y = f(K, AL)^4$$

pri čemer je A indeks tehnološkega napredka in AL učinkovitost dela (Sušjan, 2002, str. 6)⁵.

V primeru, da enačbo $Y = f(K, AL)$ delimo z AL, dobimo:

$$y = f(k)^6$$

Vsebinsko ta enačba pove, da je output na enoto učinkovitega dela funkcija kapitala na enoto učinkovitega dela oziroma je funkcija kapitalne opremljenosti dela (Redek, 2001, str. 100).

⁴ Produkcijska funkcija, ki jo je podal Solow, ima dve specifični značilnosti in sicer: (1) čas ne vstopa v produkcijsko funkcijo sam, pač pa le skozi kapital in delo, kar pomeni, da se v času proizvod spremeni samo, če se spremeni količina inputov, torej kapitala in dela. Edini način, da se proizvod v času poveča ob enakih količinah kapitala in dela, je tehnološki napredek, ta je v modelu eksogen. (2) Tehnološki napredek oziroma znanje in pa delo vstopata v produkcijsko funkcijo skupaj kot učinkovitostno delo. Drugače rečeno, tehnološki napredek poveča učinkovitost dela. Predpostavka o delovanju tehnološkega napredka je v modelu izredno pomembna, saj določi, kako je določeno razmerje med kapitalom in outputom (K/Y), oziroma kje se to razmerje ustali in od česa je odvisno (Redek, 2001, str. 99).

⁵ Učinkovitostno delo je v originalu imenovano »effective labour«. AL je pravzaprav razpoložljiva količina »učinkovitega dela«, ki je določena z delovno silo in njeno tehnološko pogojeno produktivnostjo (Sušjan, 2002, str. 6).

⁶ y = proizvod na enoto učinkovitega dela (Y/AL), k = količina kapitala na enoto učinkovitega dela (K/AL).

Ključnega pomena za rast ekonomije je povečevanje kapitala. Proizvod na enoto učinkovitega kapitala (y) bo rasel, če se bo povečeval kapital na enoto učinkovitega dela (k). Naraščanje kapitala v ekonomiji je funkcija investicij. Toda kapital na enoto učinkovitega dela se bo v ekonomiji povečeval (dk/dt) samo, če bodo investicije (i) presegale obrabo fizičnega kapitala (po stopnji a) in količino novega kapitala, ki je potreben za opremljanje dodatnih enot učinkovitega dela, izvirajočih iz rasti prebivalstva (po stopnji n) in tehnološkega napredka (po stopnji g). Neto investicije morajo biti torej pozitivne:

$$dk/dt = i - ak - nk - gk^7$$

Zgoraj zapisani enačbi pravimo tudi temeljna diferencialna enačba Solowega modela rasti. V skrajšani obliki bi tako imenovano diferencialno enačbo, lahko zapisali kot:

$$dk/dt = i - (a + n + g)k$$

$(a + n + g)k$ je obseg investicij, ki je potreben, da se kapitalna opremljenost učinkovitega dela kljub amortizaciji, rasti prebivalstva in tehnološkemu napredku ne spreminja (Sušjan, 2002, str. 8) ⁸.

Ustaljen položaj (steady state growth)

Delovanje modela rasti Solowa je zgrajeno na načelu dinamike komparativne statike. Začnemo z ravnotežnim položajem. Nekaj porine gospodarstvo iz ravnotežja. Samodejno se zopet vzpostavi novo ravnotežje. Delovanje modela je dejansko opis prehoda iz enega stanja ravnotežja v drugega. Model je v ravnotežju, ko je v ravnotežju trg kapitala in trg delovne sile, in ko je v gospodarstvu ravnotežna tehnična opremljenost dela. Model je zaprt in ravnotežen (Senjur, 1993, str. 300).

Ustaljeno stanje torej ne pomeni, da se ekonomija ustavi, temveč le, da se obnavlja ob konstantnih vrednostih za k in y . Ti dve spremenljivki pa predstavljata kapitalno opremljenost učinkovitega dela K/AL in proizvod na enoto učinkovitega dela Y/AL , pri čemer tehnološki napredek A poteka po konstantni, eksogeno določeni stopnji g in prebivalstvo L raste po konstantni stopnji n . To nakazuje, da če sta y in k , kot izhaja iz modela, v ustaljenem stanju ekonomije konstanti, morata tako Y kot K v ustaljenem stanju rasti po stopnji, ki je enaka seštevku stopenj rasti prebivalstva in tehnološkega napredka ($n + g$). Sledi, da ustaljeno stanje h kateremu teži ekonomija v Solowem modelu rasti, pomeni za ekonomijo uravnoteženo rast, pri kateri per capita proizvod ($y = Y/L$) raste po stopnji, ki je enaka stopnji tehnološkega

⁷ dk/dt = povečanje kapitala na enoto učinkovitega dela, i = investicije, ak = amortizacija, nk = kapital za opremljanje dodatnih enot dela, ki so posledica rasti prebivalstva, gk = kapital za opremljanje dodatnih enot dela, ki so posledica tehnološkega napredka.

⁸ Pogosto so te investicije imenovane tudi nadomestitvene investicije.

napredka g , medtem ko razmerje kapital-proizvod (K/Y) ostaja konstantno (Sušjan, 2002, str. 9).

V ustaljenem stanju je torej najpomembnejši faktor rasti eksogeno določen tehnološki napredek. V primeru odsotnosti tehnološkega napredka in povečanja le fizičnega kapitala in dela, bi prišlo do zaustavitve rasti v gospodarstvu, kot posledica padajočih mejnih produktivnosti kapitala in dela.

Iz neoklasičnega modela rasti lahko izvedemo, da se vsako gospodarstvo približuje (konvergira k) svojemu ravnotežnemu položaju, hitrost približevanja pa je obratno sorazmerna z oddaljenostjo od ravnotežnega položaja. Model torej predpostavlja obstoj pogoje konvergenca (Kodrič, 1999, str. 16).

Korupcijo bi lahko vključili tudi v Solowov model. Predpostaviti je mogoče, da bi se zaradi korupcije znižala učinkovitost v gospodarstvu, kar bi lahko modelirali skozi spremenljivko A (npr. nižji tehnološki napredek). Zaradi tega bi bila gospodarska rast nižja. Podoben pristop je uporabil v svojem modelu Fedderke (2001).

2.4 Drugi dejavniki, ki vplivajo na gospodarsko rast

Avtorji so v zgodovini teorije gospodarske rasti upoštevali različne faktorje, ki vplivajo na gospodarsko rast. Niso pa prišli do enotnega zaključka, kateri so tisti dejavniki od katerih je odvisna gospodarska rast v državi. V nadaljevanju navajam še nekatere izmed dejavnikov gospodarske rasti, ki jih avtorji niso vključili v svoje modele rasti; imajo pa prav tako močan vpliv na gospodarsko rast.

2.4.1 Dejavniki okolja

V začetku devetdesetih let je Robert Barro izdelal eno doslej najboljše empiričnih študij o gospodarski rasti. V študiji, ki je zajela okoli 100 držav v obdobju 1960-1990, je ugotovil pomemben vpliv številnih spremenljivk okolja, in sicer predvsem institucionalnega (pravni red, politična svoboda, šolski sistem, zdravstveni sistem) in poslovnega okolja (inflacija, terms of trade) (Sušjan, 2002, str. 28).

Podrobneje bom opisala nekatere izmed okoljskih dejavnikov in sicer: raven izobrazbe, rast števila prebivalstva, pravni sistem, finančni sistem, mednarodno menjavo, inflacijo, demokracijo ter korupcijo.

Gospodarska rast se povečuje z višjo **ravnijo izobrazbe**, kar kaže na pomembnost človeškega kapitala. Gospodarstva, ki imajo višjo začetno raven človeškega kapitala, imajo kot posledico hitrejši tehnološki napredek in višjo gospodarsko rast.

Naslednji faktor je **rast števila prebivalstva**. V primeru rasti prebivalstva je potrebno del investicij nameniti za opremljanje novih delovnih mest, namesto da bi se povečala tehnična opremljenost dela že obstoječih delovnih mest. Višja stopnja rasti populacije torej negativno vpliva na ravnotežno raven produktivnosti dela.

Na gospodarsko rast spodbudno vpliva urejen **pravni sistem** (spoštovanje pogodb, učinkovito delovanje državne uprave in drugo) ter razvitost **finančnega sistema**. Razvit finančni trg pripomore tudi k večji likvidnosti naložb, znižanju tveganja investitorjev ter pripomore k večji alokacijski učinkovitosti. Finančni sistem ima tudi pomembno vlogo pri razmestitvi kapitala, zbiranju prihrankov ter omogoča učinkovitejše upravljanje podjetij z možnostjo razpršitve naložb.

Mednarodna menjava širi trg in omogoča izkoriščanje ekonomije obsega. Pri tem spodbuja razvoj nadpovprečno produktivnega sektorja, ki je mednarodno konkurenčen in omogoča prenos znanja. Mednarodna menjava vpliva na boljše izkoriščanje zmogljivosti in omogoča izrabo primerjalnih prednosti ter specializacijo v proizvodnji, kjer je država relativno učinkovitejša (Gorišek, 2002, str. 7).

Dodaten dejavnik gospodarske rasti je tudi **inflacija**, ki negativno vpliva na gospodarsko rast, a le v primeru, da gre za visoko inflacijo.

Spornejša je povezava med **demokracijo** in gospodarsko rastjo, kjer zagovorniki demokracije trdijo, da svobodnejše okolje omogoča učinkovitejše gospodarjenje in s tem višjo gospodarsko rast. Zagovorniki planskega sistema pa menijo, da je za višjo gospodarsko rast potrebna avtorska oblast. Barro razlaga, da večja stopnja političnih svoboščin, ki segajo nad neko zmerno stopnjo demokracije, utegne negativno vplivati na gospodarsko rast, predvsem zaradi posvečanja vse večje pozornosti problemom prerasdelitve dohodka, namesto problemom v zvezi z razmestitvijo proizvodnih dejavnikov. Kljub ugotovljeni povezavi pa avtor opozarja, da je ta povezava šibka. Zato na osnovi tega rezultata ne moremo sklepati, da je višja oziroma nižja stopnja političnih svoboščin odločujoči dejavnik gospodarske rasti. Pomembneje pa utegnejo vplivati na gospodarsko rast neurejene politične razmere, ki se kažejo predvsem v nejasni ureditvi lastninskih pravic, nenadnih vladnih ukrepov oziroma v popolni spremembi usmeritve vladne politike, v negotovosti na področju ureditve obligacijskih razmerij. Vsesplošno nezadovoljstvo državljanov s političnimi razmerami oziroma negotovost, ki vlada v gospodarstvu, ne povzroča samo nižje ravni investicij, temveč zaradi motenj delovanja tržnega sistema slabo vpliva tudi na alokacijsko učinkovitost proizvodnje (Kodrič, 1999, str. 28).

Kot je iz zgornjega teksta razvidno ima učinkovito delovanje državnih institucij pomembno vlogo pri gospodarski rasti, predvsem v državah na prehodu iz planskega v tržno gospodarstvo. Minsoo Lee (1999) je analiziral delovanje različnih institucij od učinkovite fiskalne politike do kvalitete in hitrosti institucionalnih sprememb na gospodarsko rast v

tranzicijskih državah. Rezultati kažejo, da neučinkovitost državnih institucij v določeni državi nosi negativne posledice na direktne tuje investicije, na človeški kapital ter na strukturne spremembe, kar posledično vpliva na tržno neučinkovitost države in nižjo gospodarsko rast.

Pod dejavnik okolja lahko štejemo tudi **korupcijo**, ki je prav tako nezanemarljiv faktor gospodarske rasti, saj preko zmanjševanja investicij vpliva na nižjo gospodarsko rast. Vpliv korupcije na gospodarsko rast bom podrobneje prikazala v tretjem in četrtem poglavju diplomskega dela.

2.4.2 Naravni viri

V splošnem velja, da razpolaganje z bogatimi naravnimi viri (rude, nafta, zemeljski plin, gozdovi, morje, itd.) spodbudno vpliva na gospodarsko rast in napredek neke države. Seveda pa posedovanje naravnih virov samo po sebi še ne zagotavlja rasti. Naravne vire je potrebno znati ustrezno upravljati in sicer na dolgi rok. V nasprotnem primeru odkritje nekega naravnega vira sicer začasno poveča raven dohodka v ekonomiji, toda čez čas privede do upočasnitve njene rasti (Sušjan, 2002, str. 29).

2.4.3 Drugi dejavniki

Zgoraj navedeni dejavniki so le nekateri izmed mnogih, ki lahko vplivajo na zmanjšanje oziroma povečanje gospodarske rasti. Na gospodarsko rast tako utegnejo pomembno vplivati še motnje v delovanju tržnega mehanizma, ki jih povzročajo davčni sistem, sistem regulacije trga dela in drugih trgov. Prav tako so za gospodarsko rast pomembne investicije v infrastrukturo, v raziskave in razvoj, inovacije ter kultura.

3 KORUPCIJA

Korupcija je razširjen pojav, ki ne obstaja zgolj v razvijajočih se državah, ampak predstavlja problem tudi v razvitejših državah. Korupcija ovira gospodarski razvoj države, saj spodkopava dobro upravljanje, poštenost in socialne pravice. Poleg tega ogroža načelo pravne države, stabilnost demokratičnih ustanov in moralnih temeljev družbe.

3.1 Opredelitev pojma korupcije

Korupcija ne pomeni le podkupovanja, ampak je pojem dosti širši. Korupcija je v slovarju tujk definirana kot:

1. kvarjenje, največ nravi (tudi tekstov ipd.); ponarejanje listin,
2. npravna pokvarjenost; nepoštenost; (pod)kupljivost; podkupovanje npr. politikov.

Korupcionist je tista oseba, ki širi korupcijo (npr. sprejema ali daje podkupnino), zlasti v javnem življenju. Koruptna oseba pa je definirana kot pokvarjena, (npravno) izprijena, podkupljiva oseba.

Torej korupcija ne pomeni le podkupljivosti, temveč tudi pokvarjenost, npravno izprijenost. Vsakdo, ki skuša sebi koristiti na način, ki je nemoralen, neetičen, je koruptiven. Sama korupcija, ki zajema podkupovanje, je velik problem, a ni edini. Korupcija je tudi delovanje prek zvez (prijateljske ali družinske zveze). Ni nujno, da pri korupciji vedno pride do dajanja podkupnin, korupcija ima lahko tudi druge motive. Npr. nekdo bo pomagal nekomu, ker je tudi sam vpleten v določeno zadevo in hoče vse prikriti (to je motiv preprečitve izgube ugleda, ki je zelo pogost v politiki, pravosodju in v drugih javnih funkcijah, kjer ljudi zelo skrbi, da si ne umažejo lastnega imena).

Avtorji si niso enotni pri definiciji korupcije. V državah je v kazenskem zakoniku njena najhujša oblika opredeljena kot kaznivo dejanje. Težave pa nastopijo takrat, ko se države skušajo povezati v boju proti korupciji. Med posameznimi državami obstajajo precejšnje razlike v definicijah korupcije in sicer (Stroligo, 1996, str. 240):

- Ponekod pojem korupcije ožijo le na neposredno sprejemanje in dajanje podkupnin (tako imenovana podkupovalna korupcija), drugje pod tem izrazom razumejo tudi druge oblike zlorab.
- V zakonodajo držav je praviloma uvrščeno razlikovanje med aktivno (dajanje podkupnin) in pasivno (sprejemanje podkupnin) stranjo korupcije. Razlike se pokažejo, ko poskušamo definirati, kdo vse je lahko podkupljena oseba in kdo je podkupovalec. Tako je v nekaterih državah na pasivni strani korupcija kazniva samo, če podkupljena oseba opravlja svoje delovne naloge v pravnih subjektih v tej državi, v drugih državah pa tudi, če je zaposlena v pravnih subjektih v tujini. Do razlik prihaja tudi pri stališču, ali je podkupljena oseba zaposlena v zasebnem podjetju, državnem organu, javnem sektorju, politični stranki ali v parlamentu.
- Razlikujemo tudi med državami, ki govorijo o korupciji samo, če ima podkupljena oseba kakšen poseben status, in državami, katerih zakonodaja tega ne zahteva.
- Razlika je tudi ta, da večina držav ne šteje za korupcijo, če njihovi državljani podkupujejo predstavnike tujih pravnih subjektov.

Korupcija pa ni samo tisto, kar je zajeto v kaznivih dejanjih kazenskega zakona, vse večkrat se omenja poleg podkupovanja tudi nepotizem, zveze in poznanstva, privilegiji ipd.

3.2 Pojavne oblike korupcije

Za boljše poznavanje pojma korupcije, si moramo najprej ogledati njene pojavne oblike. Preko različnih klasifikacij korupcije lažje dojamemo nekatere značilnosti posameznih oblik korupcije. Korupcijo lahko delimo na (Dobovšek, 2002, str. 48):

- notranjo in zunanjo,
- individualno in institucionalno,
- politično,
- psihično.

Najbolj pogosta je zunanja ali eksterna korupcija, pri kateri gre največkrat za plačevanje storitev ali opustitev uradnih dejanj, ali pa za dajanje daril z določenim namenom. Notranjo korupcijo pomenijo dejanja (podkupovanja), s katerimi posameznik od nadrejenih ali podrejenih dosega nedovoljene koristi.

Individualna korupcija pomeni posamezno podkupovanje in diskretnost, saj sta v podkupovanje vpleteni le dve osebi. Značilno za takšna dejanja je, da krivdo nosita obe stranki, in je zato zbiranje dokazov o takšnih dejanjih zelo težavno. Takšna vrsta korupcije je tudi najbolj razširjena.

Bolj nevarna je institucionalizirana (velika korupcija, grand corruption, state capture) korupcija, saj povzroča razpad družbenih vrednot. Pojav spremljajo podobni procesi na ravni oblasti in politike. Takšna korupcija vpliva na javno vzdušje in povzroča strah in negotovost ter prizadene moralo ljudi. Vsaka korupcija ima tudi psihično plat, saj je koruptibilnost lastnost, odvisna od podleganja državnih uslužbencev in moči podkupovalca.

Poleg zgoraj navedenih oblik korupcije ločimo še veliko (grand) in majhno (petty) korupcijo. Glede na obseg razlikujemo organizirano in množično korupcijo ter občasno ali priložnostno, v katere je vpletenih manjše število ljudi. Glede na socialni položaj delimo korupcijo na visoki ravni, nizki ravni in srednji ravni.

Pivec (1996, str. 45), ki je preučeval predvsem politično korupcijo, pa deli korupcijo na:

- **drobno korupcijo**, kjer nosilci javnih pooblastil odstopijo od pravil v korist prijateljev;
- **rutinsko korupcijo**, kjer nosilci javnih pooblastil sprejemajo darila zase ali za stranko, izrabljajo informacije za lastno korist in nagrajujejo volilno podporo;
- **težko korupcijo**, kjer nosilci javnih pooblastil za primerno podkupnino opuščajo uradne postopke, spregledajo kriminalno početje pripadnikov, podrejajo stranko osebnemu koristoljubju.

Poznana je tudi delitev kot jo navaja mednarodna organizacija OECD (OECD Observer, 2000, str. 25) in sicer:

- Administrativna korupcija, kjer podkupnine sprejemajo javni uslužbenci; povezana je z izdajanjem licenc, dovoljenj, davčnih olajšav in drugo.
- Zakonodajna korupcija, ki je povezana z delovanjem političnih strank, ko politiki kršijo odločitve volivcev s prodajo njihovih glasov.

Korupcija je prisotna na različnih področjih, zato navajam kategorizacijo korupcije glede na sektorje, kjer nastaja (Dobovšek, 2000, str. 1070):

- znotraj javnega sektorja: korupcija med javnimi uslužbenci je težko razpoznavna, gre za prikrite primere korupcije, ki navzven niso vidni, npr. dajanje uslug,
- med javnim in zasebnim sektorjem: najpreprostejša oblika je vplivanje zasebnika na nelegalno ali predčasno pridobivanje pravic,
- med javnim sektorjem in politiko: na tej ravni se korupcija kaže v obliki vračanja uslug na osebni ravni,
- v zasebnem sektorju: kaže se v obliki zlorab gospodarskih pogodb in kršitev poslovnih navad za pridobitev gospodarskih koristi,
- med zasebnim sektorjem in politiko: najbolj razširjena oblika take korupcije je podkupovanje v korist strank,
- znotraj politike: najbolj razpoznavne oblike take korupcije so razna prikrivanja in zakrivanja napak, nepotizem in podobno.

Na gospodarsko rast pa najbolj vpliva velika korupcija. Pod tem pojmom najpogosteje razumemo zlorabo javnega interesa za zasebno korist. Podkupovanje se lahko pojavlja na treh nivojih (Dobovšek, 2002, str. 46-47) in sicer na mikro, srednjem in makro nivoju. Prikazana delitev omogoča ocenitev nivoja korupcije, obliko korupcije ter oblikovanje strategije za njeno odpravljanje. Učinkovito odpravljanje pa ne sme obravnavati le eno obliko korupcije, saj lahko korupcija ogroža posameznika, državo ali globalno skupnost in glede na to je potrebno oblikovati primerno strategijo.

Korupcija na **mikro nivoju** je povezana z majhnimi darili javnim uslužbencem za dejavnosti, ki bi jih morali opraviti že po svoji dolžnosti. Najpogosteje se pojavlja med uslužbenci, ki se ukvarjajo z dokumentacijo in izdajo dovoljenj. Pri omenjeni korupciji je darilo zgolj osebne narave in zajema predvsem javne uslužbence nižjih nivojev. Korupcija na mikro nivoju se lahko hitro razširi, saj so ljudje do takšne korupcije strpni in lahko postane del vsakdanjih običajev.

Korupcija na **srednjem nivoju** zajema javne uslužbence na višjem nivoju. Najbolj pa se lahko razširi na lokalnem nivoju. Manjši podjetniki ali interesne skupine ponujajo podkupnine, ki dosegajo vrednost nekaj do več deset povprečnih plač, odvisno od tega, koliko oseb je vpletenih. Javnost je nestrpna do takšne oblike korupcije, saj jo šteje za nepošteno in nemoralno.

Korupcija na **makro nivoju** je povezana s sprejemanjem strateških odločitev in zakonov, vezana je na vladna naročila, sklepanja pogodb za večja dela v državi, kot na primer ceste, infrastruktura in ostale večje investicije. Takšne vrste korupcija je bolj ali manj tabu tema v državah, njen vpliv pa je velik, saj so vanjo vpleteni vodilni v večjih podjetjih, najvišji, ki odločajo v državnih institucijah in politiki. V državi se tako namesto zdrave konkurence, temelječe na kakovosti, ceni in inovaciji, pojavljata nepotizem in podkupovanje, kar lahko pripelje do razpada gospodarstva.

Medtem ko so druge oblike korupcije ponavadi velikokrat omenjane v medijih in razpravah, in si vlade prizadevajo za njeno odpravljanje, je makro nivo korupcije še vedno tabu tema, kljub temu, da je njen učinek na družbo zelo velik predvsem na ekonomskem področju. Kot rezultat takšne korupcije dobimo, namesto pravične konkurence zasnovane na ceni, kvaliteti in inovacijah, stanje, kjer korupcija vodi do tekmovanja v podkupovanju in stroškovno neučinkovitih procesih. To škodi trgu in odvrča nove investicije (Dobovšek, 2002, str. 47).

Izmed navedenih nivojev korupcije je torej korupcija na makro nivoju najnevarnejša oblika, saj je povezana z vladnimi naročili, politiko v državi in jo je zato težko odkriti in dokazati. Predvsem v tranzicijskih državah je politično korumpiranje državnih služb zelo razmahnjeno.

4 KORUPCIJA IN GOSPODARSKA RAST

V zadnjem desetletju je problem korupcije pritegoval veliko pozornost javnosti. Veliko mednarodnih in regionalnih organizacij priznava korupcijo in slabo upravljanje države kot glavni dve oviri ustvarjanja dobre države (ang. good-policy making). Sedanje zavzemanje držav za boj proti korupciji je predvsem posledica boljšega razumevanja posledic, ki jih prinaša korupcija (Tanzi, Davoodi, 2000, str. 3).

Vse več ekonomistov se ukvarja z vprašanjem vpliva korupcije na gospodarsko rast. Iz raziskave avtorjev Graya in Kaufmanna (1998), v kateri so bila zajeta opažanja državnih uslužbencev iz več kot 60-ih držav v razvoju, izhaja, da je korupcija največja ovira razvoju in gospodarski rasti.

Na eni strani poznamo avtorje kot so Tanzi (1997), Mauro (1995), Shleifer in Vishny (1993), ki poudarjajo negativno povezavo med korupcijo in gospodarsko rastjo v določeni državi. Avtorji izpostavljajo, da pojav korupcije spreminja cilje in strategije neke države, vzpostavi prerazdelitev sredstev iz javnih v zasebne namene, kar povzroča izgubo celotni družbi.

Zagovorniki korupcije trdijo, da ima korupcija celo pozitiven učinek na gospodarsko rast. Huntington (1968), Friedrich (1972) in Nye (1989) pravijo, da v primeru neučinkovitih in nepravičnih državnih omejitev, korupcija obide regulacije države z nizkimi stroški. Korupcija

tako izboljša učinkovitost državnega sistema, sprosti državne omejitve in posledično izboljšuje gospodarsko rast.

Dodaten argument o pozitivnem vplivu korupcije vidi v podkupninah » hiter denar« (ang. speed money). Pojem »speed money« pomeni določen znesek podkupnine, ki spodbudi določenega uradnika k delovanju. Brez tega se kolo birokracije ne vrti oziroma če se, se s prevelikimi zaostanki, kar ekonomiji povzroča veliko škodo. Podkupnine skrajšujejo tako imenovano »čakanje v vrsti« (ang. standing in line), saj se preko njih izognemo obsežnim administrativnim proceduram (Mendez, Sepulveda, 2000, str. 2-3). Uslužbenci, ki prejemajo podkupnine, delajo zaradi tega bolje in skrajšajo se postopki birokracije.

Ta vidik je bil v letih dopolnjen z bolj realističnim pogledom na korupcijo. Podkupovanje ni način izognitve državnim omejitvam ter ustvarja uničujoče okolje, kar lahko vodi v razpad gospodarstva.

Korupcija jemlje sredstva, ki bi bila drugače porabljena za razvoj, in spodkopava sposobnost vlad, da zagotovijo delovanje temeljnih ustanov. Prav tako odganja tuje investicije in tujo pomoč ter vzpodbuja nepravičnost.

Empirične raziskave so dokazale negativno povezavo med pojavom korupcije in gospodarsko rastjo, kar je v nasprotju z zgornjimi trditvami.

V nadaljevanju bom predstavila argumente, ki opredeljujejo negativno povezavo med pojavom korupcije in gospodarsko rastjo. Strnila bom spoznanja Tanzija, Davoodija in Zhanga o načinih in poteh, preko katerih korupcija vpliva na dolgoročno rast v državi (Tanzi, Davoodi, 2000; Tanzi, Davoodi, 1997; Zhang, 2000). Znatno je vpliv korupcije na podjetja. Tukaj velja še posebej poudariti različen vpliv glede na velikost podjetij. Posebej uničujoče posledice ima na mala podjetja. Naslednji učinek korupcije je na investicije, kjer bom posebej poudarila vpliv na javne investicije. Korupcija negativno vpliva tudi na alokacijo znanja, izkrivlja državno potrošnjo ter zmanjšuje učinkovitost državnih pomoči tujim državam.

4.1 Korupcija in rast podjetij

V preteklosti so bila velika podjetja najpomembnejši vir gospodarske rasti, ustvarjala so veliko novih delovnih mest in bila vir inovacij. V zadnji letih pa se vse več pozornosti usmerja na mala in srednje velika podjetja ter njihov prispevek h gospodarski rasti⁹.

⁹ V originalu so majhna in srednje velika podjetja imenovana »Small and medium size enterprises (SME)«.

Empirične raziskave izvedene s strani držav OECD v zadnjem desetletju, potrjujejo zanimiva dejstva povezana s spremenjeno percepcijo vloge malih in srednje velikih podjetij v določeni ekonomiji. Ta dejstva so naslednja (Tanzi, Davoodi, 2000, str. 6-8):

1. Majhna in srednje velika podjetja vsebujejo manjšo dodano vrednost v ekonomiji v primerjavi z večjimi podjetji, zaposlujejo pa večji del delovne sile in ustvarjajo večino novih delovnih mest v določeni državi.
2. Majhna in srednje velika podjetja so prisotna predvsem v delovno intenzivnih panogah.
3. Majhna in srednje velika podjetja so produktno inovativna, medtem ko so večja podjetja procesno inovativna podjetja, saj slednja dominirajo v procesnih inovacijah zaradi večjih vlaganj v raziskave in razvoj.
4. Majhna in srednje velika podjetja se spopadajo z večjimi finančnimi omejitvami. Večja podjetja imajo lažji dostop do trga kapitala. V ZDA majhna in srednje velika podjetja prispevajo polovico dodane vrednosti v ekonomiji z uporabo le 6% vseh finančnih sredstev.
5. Doprinos majhnih in srednje velikih podjetij h gospodarski rasti se v času recesije gospodarstva bistveno ne zmanjša. Med recesijo v letih 90-93 na Švedskem, je bil delež novo pridobljenih zaposlitev v SME večji kot pa delež izgube delovnih mest.
6. Preživetje majhnih in srednje velikih podjetij ne temelji le na dostopu do finančnih sredstev, ampak tudi na sposobnem vodstvu in managementu v samem podjetju. Prav tako pa je pomembno tudi okolje, v katerem podjetje deluje.

Zgornji opis vloge majhnih in srednje velikih podjetij v gospodarstvu ni omejen le na države OECD, ampak pokriva tudi tranzicijske države in države v razvoju.

Vpliv korupcije se razlikuje glede na velikost podjetij, posebno močan je v majhnih podjetjih, kjer korupcija preprečuje rast podjetij in otežuje vstop novim podjetjem v panogo, kar dolgoročno upočasnjuje gospodarsko rast gospodarstva. Podrobneje je povezava med korupcijo, velikostjo podjetij in gospodarsko rastjo prikazana v naslednjih vrsticah.

Velika podjetja se učinkoviteje branijo pred vplivom podkupljivih državnih uradnikov, saj imajo organizirane specializirane oddelke za odkrivanje in boj proti korupciji, poleg tega lahko izkoristijo svojo politično moč. Njihova velikost jim omogoča zavarovanje pred izsiljevanjem korumpiranih birokratov.

Korupcija povzroča majhnim in srednje velikim podjetjem velike stroške poslovanja, saj so primorani plačevati podkupnine za pridobitev poslov. Dan denar pa seveda ne pripomore k njihovi učinkovitosti ali dobičkonosnosti podjetja, so pa plačila potrebna za njihovo preživetje na trgu. Podkupnine tako predstavljajo velik delež stroškov podjetja, kar jih lahko v končni fazi izpodrine s trga, saj delujejo v konkurenčnejšem okolju v primerjavi z večjimi podjetji.

Majhna podjetja plačujejo podkupnine pogosteje kot pa večja podjetja, prav tako novo vstopna podjetja in pravkar privatizirana državna podjetja. V raziskavi, ki je zajela 3000 podjetij v 20-ih tranzicijskih državah, izvedena s strani EBRD in Svetovne Banke, izhaja, da podkupnine plačane s strani manjših podjetij znašajo približno 5% njihovega letnega dobička v primerjavi s 4% v srednje velikih podjetjih in manj kot 3% v velikih podjetjih (Tanzi, Davoodi, 2000, str. 8).

Korupcija torej povečuje stroške podjetij in zmanjšuje njihovo dobičkonosnost, ima močnejši vpliv na mala podjetja. Prav slednja pa so pomemben vir gospodarske rasti. Ovire ustanavljanju in delovanju takih podjetij imajo lahko zastrašujoče posledice na gospodarstvo (npr. naraščanje brezposelnosti).

4.2 Korupcija in investicije

Ekonomisti v svojih teorijah predpostavljajo pozitivno zvezo med investicijami in gospodarsko rastjo. Iz tega izhaja, da vpliv korupcije na investicije dolgoročno učinkuje tudi na gospodarsko rast v ekonomiji. Korupcija lahko prizadene celotne investicije, velikost in sestavo tujih neposrednih investicij, velikost javnih investicij ter učinkovitost investicijskih odločitev ter investicijskih projektov.

Paolo Mauro (1995) je v različnih raziskavah prikazal močan negativen učinek korupcije na delež investicij v BDP. Ugotovil je, da zmanjšanje korupcije lahko statistično značilno poveča delež investicij v BDP. Padec investicij v BDP kot posledica korupcije pa negativno vpliva na gospodarsko rast.

Mauro ocenjuje, da je zmanjšanje korupcije ekvivalentno dvema točkama v indeksu korupcije¹⁰, preko pozitivnega učinka na delež investicij v BDP, lahko poveča gospodarsko rast za približno 0,5%. Iz obravnave je izvzet vpliv korupcije na kvaliteto investicij. V primeru, da znižanje investicij izboljša kvaliteto investiranja, je pozitiven vpliv na rast še izrazitejši.

V prisotnosti korupcije se podjetniki zavedajo nujnosti plačila podkupnin pred začetkom svoje dejavnosti oziroma ustanovitve podjetja. Podjetniki zato interpretirajo korupcijo kot posebno obliko davka. Poleg tega se spoprimejo z negotovostjo, ali bo podkupljena oseba izpolnila dogovor. Davek in negotovost tako zmanjšujeta spodbudo podjetij za investicijske naložbe.

Korupcija, posebno pa »grand« oziroma velika korupcija izkrivlja proces odločanja povezan z investicijskimi projekti in naložbami. To se dogaja tedaj, ko delovanje institucij v državi ni

¹⁰ Indeks korupcije je izdelan iz neponderiranega povprečja razpoložljivih raziskav domačega javnega mnenja o ravni korupcije v določeni državi. Indeks sega od 0 (najbolj korumpirane države) do 10 (najmanj korumpirane države).

optimalno. Ekonomisti zagovarjajo kapitalno potrošnjo, ki naj bi bistveno prispevala h gospodarski rasti. Podkupljeni politiki potrošijo več sredstev za nakup stvari, pri katerih je lažje priti do podkupnine. Večji del proračunskih izdatkov se nameni za neproduktivne sektorje, kar zmanjšuje državno blaginjo.

Podjetja plačujejo visoke podkupnine državnim uradnikom za pridobitev določenega posla ali dovoljenja. Posledice se dolgoročno pokažejo v povečanju deleža javnih investicij v celotnih investicijah ter padcu povprečne produktivnosti javnih investicij. Zaradi proračunskih omejitev pa prihaja do zmanjšanja državne potrošnje na ostalih področjih, in sicer na področju izvajanja vzdrževalnih del, na področju izobraževanja ter na področju zdravstva. Prav znižanje te potrošnje lahko dolgoročno privede do nižje gospodarske rasti.

Z regresijsko analizo sta avtorja (Tanzi, Davoodi, 1997) dokazala, da je povečanje korupcije povezano z večjimi javnimi investicijami, z nižjimi javnimi dohodki, z manjšimi izdatki za vzdrževalna dela ter nižjo kvaliteto javne infrastrukture. Avtorja trdita, da korupcija povečuje javne investicije in hkrati zmanjšuje njihovo produktivnost. Javne investicije so v veliki meri manipulirane s strani državnih uradnikov. Testirala sta hipotezo, da ob predpostavki ceteris paribus višja korupcija pomeni tudi več javnih investicij. Da bi empirično potrdila ali zavrnila hipotezo, sta naredila regresijsko analizo, v kateri je bila odvisna spremenljivka delež javnih investicij v BDP, pojasnjevalne spremenljivke pa so poleg konstante vključevale še indeks korupcije, BDP per capita in delež državnih prihodkov v BDP. Analiza je potrdila, da višji indeks korupcije in s tem bolj korumpirano okolje vodi do višjega deleža javnih investicij. Rezultat je bil visoko (1%) statistično značilen.

Kadar igra korupcija odločujočo vlogo pri izbiri projektov ali pridobitvi dovoljenj, lahko privede do tega, da so izbrani projekti sicer zgradijo, a se ne uporabljajo. Bili so le pot za pridobitev podkupnin, izbrano podjetje pa je pridobilo posel. Lahko privede tudi do tega, da so projekti kompleksnejši in večji kot bi bilo potrebno, zgrajeni so nekvalitetni projekti, ki bi potrebovali sprotno vzdrževanje in popravila, njihova kapaciteta pa je pod pričakovanji.

Pojav korupcije ne zmanjšuje le stopnjo profita novjših državnih investicij, a vpliva tudi na stopnjo profita, ki jo prinaša obstoječa infrastruktura. Vzroki so naslednji:

- Glede na to, da korupcija ni nov pojav, je velika verjetnost, da je bila že obstoječa infrastruktura v preteklosti zgrajena pod vplivom korupcije.
- Višji državni izdatki za investicijske naložbe zmanjšujejo razpoložljiva sredstva namenjena drugim področjem v državi. Kot že poudarjeno so taka področja; izobraževanje, vzdrževanje in popravila. Pogosto prihaja do vlaganj države v nove projekte, medtem ko je obstoječa infrastruktura v zelo slabem stanju.
- V primeru zelo razširjene korupcije v državi, se vzdrževalna dela namenoma opustijo, saj bo v ta namen potrebno ponovno graditi in tu je priložnost za pridobitev denarja s strani državnih uradnikov oziroma podjetij, ki bodo prevzela posel.

Učinek navedenih primerov zmanjšuje gospodarsko rast v večji meri, kot nove investicije doprinesejo k rasti. Ob prisotnosti korupcije so investicije manjše, saj se podjetniki zavedajo, da bodo za uspešno izvedbo posla morali podkupiti uradnike ali jim celo zagotoviti udeležbo pri dobičku. Zaradi teh povečanih stroškov investicije, podjetniki niso zainteresirani za investiranje (Bucić, 2004, str. 11).

Sklenemo lahko, da ima korupcija ogromno negativnih učinkov na več področjih v gospodarstvu, preko katerih v končni fazi zmanjšuje gospodarsko rast. Korupcija dolgoročno znižuje gospodarsko rast preko povečevanja javnih investicij, hkrati pa zmanjšuje njihovo produktivnost. Korupcija privede do nižje kakovosti obstoječe infrastrukture, kar povzroča višje stroške tako zasebnemu kot javnemu sektorju.

4.3 Korupcija in alokacija znanja, državna potrošnja in državna pomoč

Korupcija vpliva tudi na alokacijo znanja v državi, spreminja sestavo državne potrošnje in državnih pomoči drugim državam.

Velike finančne spodbude privabijo nadarjene in izobražene posameznike, da se ukvarjajo s tako imenovanimi »rent-seeking« dejavnostmi, kar velja za donosen posel. Pojem »rent-seeking« označuje posebne dodatne napore posameznih interesnih skupin (npr. industrialcev), katerih višina koristi (npr. dobičkov) je odvisna od političnih odločitev v vladi. Gre torej za izvajanje političnih pritiskov na zakonodajalce. Podkupovanje in rent-seeking dejavnosti ponavadi povzročijo upoštevanja vredno škodo. Čas in sredstva preusmerijo daleč stran od produkcije uporabnih dobrin in storitev, kar dolgoročno negativno vpliva na gospodarsko rast in družbeno blaginjo. Uspešno promovirajo tisto ekonomsko politiko, ki moti oz. izkrivlja normalno ekonomsko delovanje družbe (Kolar, 1994, str. 6).

Neučinkovito alokacijo znanja lahko povežemo tudi s problemom majhnih in srednje velikih podjetij in njihovim potencialom za rast in razvoj. V podjetjih se managerji in vodstvo branijo pred »rent-seeking« dejavnostmi oziroma se ukvarjajo s podkupljivimi birokrati in tako neučinkovito izrabljajo svoj čas.

Korupcija lahko privede do tega, da državni uslužbenci razporejajo državna sredstva na podlagi pridobitve priložnosti izterjave podkupnin, ne pa na osnovi družbene koristi. Veliki investicijski projekti, katere je težko kontrolirati, so izjemna priložnost za podkupovanje in rent-seeking. Mauro (1995) trdi, da korupcija vpliva na sestavo državne potrošnje. Država tako nameni manj sredstev za izobraževanje, zdravstvo, kot pa jih porabi za infrastrukturo ter druge velike projekte. Potrebno je poudariti, da korupcija znižuje kvaliteto infrastrukturnih projektov in javnih storitev.

V državah v razvoju, ki pridobijo tujo pomoč, lahko korupcija zmanjša učinkovitost dobljenih sredstev. Sredstva se porabijo za podporo zapravljive in neproduktivne državne potrošnje.

Države darovalke se vse bolj zavedajo problema korupcije in njene razširjenosti po svetu, zato postajajo vse bolj pozorne na dobro upravljanje države.

Korupcija posega tudi na področje davkov. Države izgubljajo davčne prihodke kot posledica davčnih utaj. Z zmanjšanjem davčnih prihodkov in povišanjem javnih izdatkov pa korupcija vodi do neizbežnih in škodljivih proračunskih posledic.

Avtorja Vehovar in Jager (2003) ugotavljata pomemben odnos med kvaliteto upravljanja, gospodarsko rastjo in korupcijo. Pravita, da obstaja asimetričen odnos med kvaliteto upravljanja (ang. good governance) in gospodarsko rastjo. Čeprav raziskave potrjujejo, da obstoji močna pozitivna povezava med per capita dohodkom in kvaliteto upravljanja, ta pozitivna povezava ne obstoji tudi v obratni smeri, t.j. ne velja, da gospodarska rast avtomatično vodi k bolj kvalitativnemu upravljanju. Z drugimi besedami, države z nizko kvaliteto upravljanja ne bi smele pričakovati, da bo izboljšanje na tem področju prišlo kot neke vrste nujni stranski produkt hitrega razvoja. Prej velja obratno, šele prizadevanja za izboljšanje kvalitete upravljanja lahko privedejo do zvišanja stopnje gospodarske rasti. Torej je za izboljšanje kvalitete upravljanja potrebna stalna strateška intervencija države na tem področju.

Ker predstavlja raven korupcije zelo pomemben del (in je hkrati odsev) kvalitete upravljanja je – če želimo izboljšati kvaliteto upravljanja in posledično ugodno vplivati na gospodarsko rast – nujno potrebna dolgoročna protikorupcijska strategija. Eden izmed vitalnih predpogojev za izboljšanje upravljanja v določeni državi je sprememba odnosa do tega vprašanja in sprejetje dolgoročne proti-korupcijske strategije ter okrepitev pravne države nasploh. Sprememba v to smer je nujno potrebna, med drugim tudi zaradi pomembnega pozitivnega učinka, ki ga ima zmanjševanje korupcije na gospodarski in družbeni razvoj.

Korupcija torej omejuje rast s slabšo kakovostjo javnih storitev, upadom davčnih prihodkov, neučinkovitostjo mednarodne finančne pomoči in neupoštevanjem mednarodnih pravil in načel, neugodno razporeditvijo sposobnejših in izobraženih kadrov na mesta, kjer je dohodek zaradi korupcijskih metod višji kot sicer, manjšimi naložbami v področja z znano korupcijsko prakso in izkrivljeno sestavo proračunskih izdatkov (Šeme-Hočevar, 1997, str. 13).

5 KORUPCIJA V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH

Tranzicija je proces prehoda v gospodarskem smislu iz socialističnega v kapitalistični-tržni način gospodarjenja v političnem smislu pa prehod iz enostranskega sistema v večstrankarski parlamentarni sistem. Največji problem je, kako spremeniti obstoječo lastninsko strukturo, ki bo odgovarjala tržnemu gospodarstvu.

Družbene spremembe so v državah v tranziciji prinesle prevrednotenje vrednot in pohlep po ekonomski moči in uspešnosti. Takšno stanje je zabrisalo meje med ekonomijo in državo. Stremenje za ekonomskim uspehom je prineslo vse oblike kriminalitete predvsem pa korupcijo. Interesi gospodarskih monopolov so se pokazali v financiranju političnih strank in odpravljanju konkurence. Vplivne skupine tako stremijo za ohranitvijo stanja, ki omogoča korupcijo in prelivanje dobičkov. Takšno stanje vodi v nemoč institucij za obvladovanje stanja v državi (Dobovšek, 2002, str. 51).

Države v tranziciji so za korupcijo bolj ranljive v primerjavi z razvitimi državami, katere imajo že trdno postavljene mehanizme nadzora in kaznovanja korupcijskih dejanj (Makar, 2001, str. 6). Institucije družbene infrastrukture (npr. parlament, vlada, policija, sodstvo, mediji) so v tranzicijskih državah disfunkcionalne. Zahodne države so menile, da je potrebna le tehnična pomoč, ki bo vdihnila življenje v že obstoječe institucije; da bodo sile trga prisilile te institucije v spremembe za usposobitev zadovoljevanja potreb družbe; da obstaja volja imeti boljše in delujoče institucije. Domneve zahodnih držav so bile napačne, saj je delovanje institucij v tranzicijskih državah počasno, neučinkovito, korumpirano, odločitve pa pogosto izkrivljene (Marinko, 2002, str. 25).

Nekateri opazovalci menijo, da razmah korupcije razkriva neuspešnost gospodarskih reform, posebno privatizacije. Če bi reforme uvajali počasneje, sodijo, se korupcija ne bi tako razbohotila. Kritiki se ne motijo: počasnejše reforme bi jo res upočasnile, vendar pa bi to zavrlo tudi razvoj zasebnega podjetništva. Rusija je dober zgled tega pravila, saj korupcija narašča ravno zaradi razvoja zasebnosti. Lastniki trgovin morajo podkupovati lokalne uradnike. Trgovinska podjetja morajo podkupovati carinsko birokracijo. Tudi tuji investitorji morajo za lažji zagon skupnih vlaganj podkupiti ustrezne uradnike. Po drugi strani je nespregljivo, da ravno podkupnine omogočajo odpiranje vedno nove trgovine, živahnejši izvoz in doslej nepredstavljivo rast skupnih vlaganj. Če omenjenega ne bi bilo, bi o korupciji kajpak komaj lahko govorili, vendar pa doslejšnjih reform ne bi mogli imenovati uspešne.

Pravzaprav razmah korupcije kaže, da so bile reforme prepočasne, saj vlade še zmeraj bistveno vplivajo na razvoj podjetništva. Bilo bi je manj, če bi, denimo, lokalni uradniki ne imeli pravice odobravati ustanavljanja novih trgovin, če carinski uradniki ne bi smeli mesece dolgo zadrževati blaga iz uvoza na mejah in če bi skupna vlaganja ne zahtevala preštevilnih dovoljenj. Podkupnine so v resnici le plačilo za podpise birokratskega stroja. To se bo razraščalo vse dotlej, dokler bodo oblasti za vsako stvar predpisovale goro odobritev. In ker je cena omenjenih podpisov visoka, korupcija omejuje vsako obliko podjetništva (Shleifer, 1997).

Najboljše sredstvo zoper birokracijo je politika prostega trga. Liberalizacija trgovanja učinkovito spodjeda moč vsakršnih uradnikov. Lastninjenje mestnih nepremičnin bo obvarovalo podjetništvo pred nenehnim izsiljevanjem lokalnih uradnikov, ki kot nekakšni veleposestniki z grožnjo, da bodo prostori spet postali njihova last, iztisnejo iz žrtev

podkupnino. Prosti trg vrednostnih papirjev bo omogočil zbiranje zasebnega kapitala in hkrati izničil vpliv birokracije, ki bedi nad podjetji in njihovim razporejanjem kapitala, liberalizacija pritoka tujega pa bo zlomila birokratski nadzor nad tujimi vlagatelji. Te reformne strategije bodo spodkopale vpliv birokracije in zmanjšale korupcijo. Še pomembnejše pa je, da bo cenejše poslovanje v posameznih območjih spodbudilo razvoj (Shleifer, 1997).

V tranzicijskih državah sta bili poleg »male« administrativne korupcije (zasebna plačila javnim uslužbencem za izkrivljanje predpisane implementacije uradnih pravil in politik) indentificirani še dve obliki »velike« korupcije, ki, drugače od običajnega razumevanja, da država vpliva na obnašanje podjetij (npr. s slabim upravljanjem povzroči korupcijo) kažeta na vpliv podjetij na državo oziroma upravljanje. Prva je ujetost države (state capture – oblikovanje osnovnih pravil igre/zakonov in podzakonskih predpisov/preko nezakonitih in netransparentnih zasebnih plačil javnim uslužbencem), druga pa vplivanje (influence – zmožnost podjetja, da vpliva na oblikovanje osnovnih pravil igre, brez potrebe zatekanja k zasebnim plačilom javnim uslužbencem) (Marinko, 2002, str. 34).

Prav »state capture« se kaže kot najbolj nevarna oblika velike korupcije. Posebno se je pojav razmahnil v tranzicijskih državah, kjer t.i. oligarhi kreirajo politiko države in oblikujejo pravila igre po svojih potrebah. Ujetje države je tista oblika korupcije, ki najbolj vpliva na poslovanje z vidika gospodarske rasti in razvoja podjetij.

Korupcija spodjeda zakonite gospodarske dejavnosti, krepi svojo moč, ko s podkupninami kupuje tudi politično moč. Za to pa so še najbolj primerne države z rastočimi gospodarstvi, kjer zaradi neurejenosti na razvijajočih se denarnih trgih in nedorečenosti splošne zakonodaje poniknejo nezanemarljive vsote sumljivega denarja.

Nivo korumpiranosti pogojujejo tudi privatizacija in obstoj prevelike regulacije naravnih monopolov. Korupcija nevarno spodkopava pravila in temelje delovanja tranzicijskih držav ter ima uničujoče učinke na gospodarski in politični razvoj držav.

5.1 Razlogi za korupcijo v tranzicijskih državah

Korupcija predstavlja resen problem tako v tranzicijskih državah kot pa tudi v razvitejših državah sveta. Dediščina komunizma ter narava postkomunistične tranzicije sta prepričljiva razloga, zaradi katerih je lahko pričakovati, da bo korupcija večji problem v tranzicijskih državah kot pa v večini razvitejših držav.

Za bivše komunistične države je pomemben dejavnik korupcije »dediščina komunizma«. Komunistični sistemi so uporabljali korupcijo kot sredstvo za utrjevanje oblasti, gradili so sisteme – kleptokracije, ki so za lastno preživetje temeljili na korupciji. To je zapustilo dediščino vzorcev obnašanja, ki nikakor ne služijo vzpostavitvi dobro delujočih demokracij

ali kultur, ki korupcijo obsojajo. Najbolj pogosti so naslednji vzorci obnašanja (Bucić, 2004, str. 11):

- tradicija obsežne korupcije na visokih položajih in majhne korupcije na nizkih položajih,
- nezaupanje v državo,
- občutek legitimnosti pri ljudeh glede izigravanja države (»premagovanje sistema«),
- široko razvit sistem klientelizma in oblik izmenjav, ki je potekal mimo formalnih političnih ter birokratskih norm,
- korupcija v zasebnem sektorju kot nadomestek za pošteno konkurenco.

Postkomunistične države se soočajo s številnimi dejavniki, ki spodbujajo korupcijo ter otežujejo nadzor nad njo. Skupni imenovalac tranzicije je v tem, da ustvarjata demokracija ter uvajanje trga lahko prav toliko korupcije (červno korupcijo druge vrste), navkljub dejstvu, da je propad prejšnjih sistemov v državah Srednje in Vzhodne Evrope odstranil mnoge vrste korupcije, ki so bile nepogrešljiv del teh sistemov. Postkomunistične države so podedovale birokracijo, ki ji manjka večina regulativnih institucij, ki jih potrebuje moderna država in gospodarstvo za svoje delovanje, kot tudi nekateri nujni pogoji za delovanje mehanizmov odgovornosti. Takšna birokracija je pridobila veliko število tranzicijskih nalog – od privatizacije celotnih gospodarstev do popravljanja državnih meja v nekaterih primerih – kar je oteževalo zagotovitev odgovornosti v zvezi z delovanjem posameznikov ali uprave.

Politična in gospodarska liberalizacija je politike izpostavila različnim pritiskom, katerih večina je povezanih s korupcijo. Nosilci moči so oblikovali temeljna »pravila igre« in tako še pospeševali korupcijo¹¹. Civilna družba, ki so jo komunistični režimi večinoma izključili iz javnega življenja, je v tranzicijskih državah bolj šibka in ne igra pomembne vloge v boju proti korupciji.

Zaradi gospodarske koncentracije in šibkosti civilne družbe je malo verjetno, da bo zasebni sektor aktivno podprl reforme za omejevanje korupcije, čeprav so gospodarski posli zaradi nje precej prizadeti.

Obstajajo torej skupni dejavniki, ki pospešujejo korupcijo v postkomunističnih državah, ampak korupcija v teh državah ni enaka in zahteva različne rešitve. Med državami Srednje in Vzhodne Evrope obstajajo velike kulturne, zgodovinske ter drugačne razlike, ki se odražajo v naravi in obsegu korupcije. Korupciji na Češkem na primer ne botruje verjetno le komunistična dediščina, temveč tudi dediščina Habsburške monarhije in njene birokratske tradicije. Takšna razlikovanja zahtevajo iskanje rešitev za boj proti korupciji, ki bodo prilagojena posameznim državam (Spremljanje pridruževanja EU, 2002).

¹¹ Očiten primer je korupcijsko podprt proces privatizacije najbolj donosnih ruskih podjetij v letih 1994-1995, pri katerem je peščica oligarhov prevzela nadzor nad največjimi energetskimi potenciali v državi v shemi »kreditov za nakup delnic«, ki jo je financirala država.

5.2 Pojav korupcije v tranzicijskih državah – raziskava BEEPS

Pomemben poskus v zvezi z meritvijo razširjenosti korupcije z vprašanji o dejanskih izkušnjah, povezanih s korupcijo, sta izvedli Evropska banka za obnovo in razvoj in Svetovna banka. Leta 1999 sta opravili obširno raziskavo imenovano »The Business Environment and Enterprise Performance survey (BEEPS)«. Izvedena je bila v 22-ih tranzicijskih državah, kjer so izprašali približno 3000 menedžerjev¹².

Raziskava je merila dve glavni spremenljivki:

- Administrativno korupcijo: obseg, v katerem podjetja izvajajo neformalna plačila s ciljem vplivanja na izvrševanje pravil.
- Obseg, v katerem se družbe udeležujejo ali so prizadete zaradi ujetja države, kjer gre za dejanja posameznikov, skupin ali podjetij tako v javnem kot v zasebnem sektorju, s katerimi skušajo zavoljo lastnih ugodnosti vplivati na oblikovanje zakonov ali drugih ukrepov vlade, ki potekajo na način zagotavljanja nezakonitih zasebnih ugodnosti javnim uradnikom.

5.2.1 Administrativna korupcija

Glede na rezultate raziskave BEEPS (Tabela 1) namenjajo podjetja v državah Srednje in Vzhodne Evrope (CEE-Central and Eastern Europe) približno 2,2% in približno 3,7% v državah članicah Skupnosti neodvisnih držav (CIS-Commonwealth of Independent States), svojih letnih dohodkov za neformalna plačila javnim uradnikom. Kot odstotek letnega dobička bi bila številka seveda večja.

Prisotna je velika razlika med državami CIS in CEE glede ravni administrativne korupcije. Nekatere države, kot npr. Albanija in Romunija, imajo višji odstotek v primerjavi s povprečjem v državah CIS. Med državami CIS imajo najvišji odstotek Kavkaške države, Kirgizistan in Ukrajina, medtem ko so ostale države primerljive z državami CEE.

¹² Raziskava BEEPS je bila izvedena tudi leta 2002, a so zaradi nedostopnosti podatkov prikazani rezultati raziskave leta 1999.

Tabela 1: Povprečen odstotek letnih dohodkov, ki jih podjetja v tranzicijskih državah namenijo za neformalna plačila javnim uradnikom

Država	Administrativna korupcija
Albanija	4.0
Bolgarija	2.1
Hrvaška	1.1
Češka	2.5
Estonija	1.6
Madžarska	1.7
Latvija	1.4
Litva	2.8
Poljska	1.6
Romunija	3.2
Slovaška	2.5
Slovenija	1.4
Povprečje držav CEE	2.2
Armenija	4.6
Azerbejdžan	5.7
Belorusija	1.3
Gruzija	4.3
Kazahstan	3.1
Kirgizistan	5.3
Moldavija	4.0
Rusija	2.8
Ukrajina	4.4
Uzbekistan	4.4
Povprečje držav CIS	3.7
Povprečje držav	3.0

Vir: Hellman, Jones, Kaufmann, 2000, str. 7.

5.2.2 Ujetje države

Da bi lahko priskrbeli podatke, ki bi jih lahko razlagali kot merjenje ujetja države, so v okviru raziskave BEEPS vprašali managerje podjetij, ali in v kakšnem obsegu so njihove družbe prizadete s kupovanjem različnih vrst odločitev. Rezultati raziskave so prikazani v Tabeli 2. Odstotek podjetij, ki lahko v Sloveniji nezakonito vplivajo na vsebino zakonskih predpisov, na parlament torej, je 8%, na vsebino podzakonskih predpisov lahko vpliva 5% podjetij, na vsebino odločitev centralne banke 4% podjetij, na kazenska sodišča 6% podjetij, na gospodarska sodišča 6% in na politične stranke 11% od anketiranih podjetij. Skupni state capture indeks, ki v bistvu prestavlja delež podjetij, ki so oškodovane zaradi state capture, je v Sloveniji tako 0,07, kar je v bistvu eden najboljših rezultatov. Enakega imata samo še Armenija in Madžarska, najvišji indeks pa dosega Azerbejdžan in sicer 0,41.

Tabela 2: Kazalci ujetja države: odstotek prizadetih podjetij zaradi kupovanja odločitev

Država	Parlamentarna zakonodaja	Predsedniške uredbe	Centralna banka	Kazenska sodišča	Gospodarska sodišča	Financiranje strank	Gospodarski indeks ujetja države
Albanija	12	7	8	22	20	25	16
Armenija	10	7	14	5	6	1	7
Azerbejdžan	41	48	39	44	40	35	41
Belorusija	9	5	25	0	5	4	8
Bolgarija	28	26	28	28	19	42	28
Hrvaška	18	24	30	29	29	30	27
Češka	18	11	12	9	9	6	11
Estonija	14	7	8	8	8	17	10
Gruzija	29	24	32	18	20	21	24
Madžarska	12	7	8	5	5	4	7
Kazakhanstan	13	10	19	14	14	6	12
Kirgizistan	18	16	59	26	30	27	29
Latvija	40	49	8	21	26	35	30
Litva	15	7	9	11	14	13	11
Moldavija	43	30	40	33	34	42	37
Poljska	13	10	6	12	18	10	12
Romunija	22	20	26	14	17	27	21
Rusija	35	32	47	24	27	24	32
Slovaška	20	12	37	29	25	20	24
Slovenija	8	5	4	6	6	11	7
Ukrajina	44	37	37	21	26	29	32
Uzbekistan	5	4	8	5	9	4	6
Povprečje držav	21	18	23	18	18	20	20

Vir: Hellman, Jones, Kaufmann, 2000, str. 9.

Presenetljiv rezultat dosega Uzbekistan in Belorusija, ki imata gospodarski indeks ujetja države 0,06 oziroma 0,08. Razlog za to gre iskati v nerazvitosti privatnega sektorja in veliki politični moči države.

Glede na indeks ujetja države lahko sklenemo, da imajo visoko raven ujetja naslednje države: Azerbejdžan, Bolgarija, Hrvaška, Gruzija, Kirgizistan, Latvija, Moldavija, Romunija, Rusija, Slovaška in Ukrajina.

Ujetje države predstavlja resen problem v večini tranzicijskih držav. Je težko ugotovljiv pojav, ki ima velike posledice na družbo in na gospodarstvo v določeni državi. V nadaljevanju so pojasnjene ekonomske in družbene posledice, ki jih pušča korupcija v tranzicijskih državah.

5.3 Ekonomske in družbene posledice korupcije v tranzicijskih državah

Izkušnje v tranzicijskih državah potrjujejo dejstvo, da korupcija negativno vpliva na gospodarsko rast, zmanjšuje mednarodno menjavo, izkrivlja velikost in sestavo državne potrošnje ter slabi finančni sistem držav. Korupcija pogloblja revščino in dohodkovno neenakost, povečuje ekonomske in družbene stroške. Ti stroški pa se spreminjajo, kot rezultat različnih oblik korupcije. Tako korupcija preko zmanjševanja gospodarske rasti in investicij omejuje kakovost javnih storitev. To pa občuti predvsem revnejši sloj prebivalstva. Prikazala bom makroekonomske posledice korupcije na različnih področjih v tranzicijskih državah ter mikroekonomske posledice korupcije na delovanje podjetij.

5.3.1 Makroekonomske posledice korupcije

V nadaljevanju bom opisala makroekonomske posledice (Anticorruption in Transition, 2000) korupcije na različnih področjih in sicer na področju gospodarske rasti, revščine in neenakosti, davčne stabilnosti, javnih storitev in verodostojnosti države.

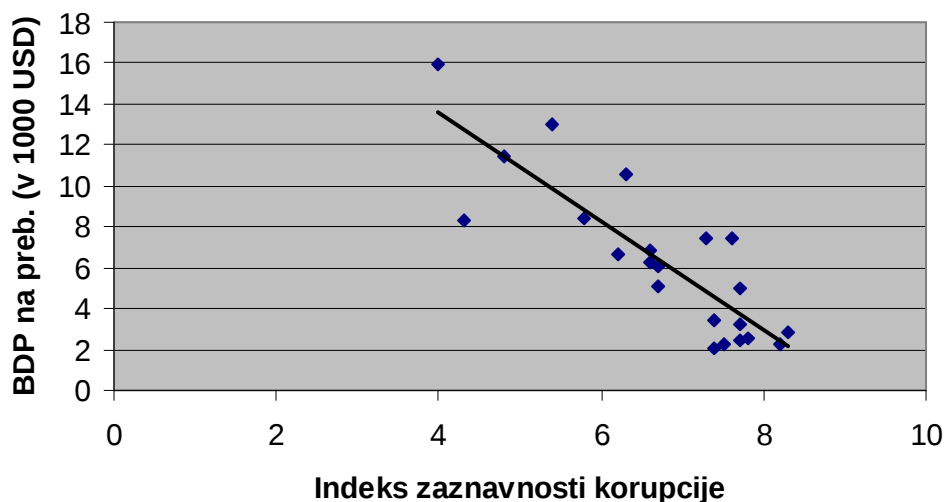
5.3.1.1 Gospodarska rast

Iz Slike 1 je razvidna negativna povezava med korupcijo in gospodarsko rastjo¹³. Gospodarska rast je merjena z bruto domačim proizvodom na prebivalca, korupcija pa z indeksom zaznavanja korupcije (CPI-Corruption Perceptions Index). Omenjeni indeks objavlja nevladna organizacija Transparency International, ki se bori proti korupciji v mednarodnih transakcijah. CPI je izdelan iz neponderiranega povprečja razpoložljivih raziskav domačega javnega mnenja o ravni korupcije v državah. Indeks sega od 0 (najbolj korumpirane) do 10 (najmanj korumpirane)¹⁴. Slika 1 prikazuje, za vzorec 22 tranzicijskih držav v letu 1999, da države z višjo zaznavnostjo korupcije imajo posledično nižji bruto domači proizvod na prebivalca oziroma, da države z nižjim bruto domačim proizvodom na prebivalca se spopadajo z višjo zaznavnostjo korupcije.

¹³ Korelacija kot mera ne kaže vzročnosti. BDP p.c. je lahko nizek tudi zaradi drugih razlogov.

¹⁴ Originalnemu indeksu zaznavnosti korupcije je bilo spremenjeno merilo (popravljen indeks=10-originalen indeks), tako da večje vrednosti popravljenega indeksa predstavljajo višje zaznavnosti korupcije.

Slika 1: Korupcija in gospodarska rast v 22 tranzicijskih državah

Vir: Transparency International, 1999.

5.3.1.2 Revščina in neenakost

Za posameznike in gospodinjstva je bila prva in takojšnja posledica tranzicije upad življenjskega standarda. Raven revščine se je v zadnjem desetletju razmahnila z zaskrbljujočo hitrostjo. Ekspanzija revščine se je pričela s padcem bruto domačega proizvoda tranzicijskih držav, saj je slednji padel za 50 odstotkov v državah CIS in za 15 odstotkov v državah CEE . Na raven revščine najbolj vpliva administrativna oblika korupcije.

Podkupljivi državni uradniki z zlorabljanjem nacionalnega bogastva pravzaprav pripomorejo k revščini, ki je do nedavnega veljala za enega izmed možnih vzrokov za korupcijo in je zato korupcijo treba obravnavati tudi kot vzrok slabšega materialnega stanja in ne zgolj kot posledico (Ferlinc, 2002, str. 23).

Na eni strani raven revščine v določeni državi prispeva k razširjenosti korupcije, saj revne države nimajo potrebnih sredstev in znanja za zaustavitev tega pojava. Dodatno pa prisotnost korupcije še zaostre problem revščine. Prispevek korupcije k nižji gospodarski rasti pa še dodatno omejuje glavni faktor izboljšanja ravni revščine v državi.

Korupcija prerazporeja sredstva prvotno namenjena nakazilom za brezposelne, za pokojnine, slabi dejavnosti splošnega družbenega pomena in tako najbolj ogroža revnejše sloje prebivalstva. Tako korupcija ogroža socialno zaščito in ne zagotavlja temeljnih pravic državljanom.

Prisotnost korupcije občutijo tudi gospodinjstva. V Gruziji, kjer so prisotne vse tri oblike korupcije (state capture, influence, administrativna korupcija) je približno 30% gospodinjstev plačalo podkupnine v predhodnem letu. V Sloveniji je bil ta odstotek le 1,5. Korupcija na ravni gospodinjstev prizadene ljudi ne glede na njihovo raven premoženja, posledice pa najbolj ogrožajo revnejše prebivalce.

Neenakopraven položaj se v tranzicijskih državah razširja z izjemno hitrostjo. Privatizacija v teh državah je vir zaslužka najvplivnejšim. Vplivna podjetja in politične institucije si preko procesa privatizacije prilastijo večji del državnega premoženja. Na nasprotni strani pa revnejši sloj pridobi neznatno malo od prej družbenega premoženja.

5.3.1.3 Davčne posledice

Medtem, ko korupcija povečuje zasebna plačila državnim uslužbencem, negativno učinkuje na družbene prihodke. Raziskava BEEPS navaja, da vsako deveto podjetje pogosto plačuje neuradna sredstva davčnim inšpektorjem, medtem ko polovica obravnavanih podjetij plačuje priložnostno. Korupcija predstavlja indirektni transfer iz državnega proračuna v zasebne roke javnim uslužbencem.

Korupcija je tesno povezana s sivo ekonomijo, velikost katere ima globoke davčne posledice v veliko tranzicijskih državah. Podjetja si pridobijo konkurenčne prednosti z neuradno proizvodnjo in se tako izognejo državnemu nadzoru. Pošteni konkurenti so tako izrinjeni s trga, kar posledično pripelje do razbohotenja korupcije in do davčne izgube v državi. Zmanjšajo se davčni prihodki, sredstva namenjena javnim službam, spodbude podjetjem za uspešno in pošteno delovanje.

Nezanemarljiva je tudi korupcija na področju državnih subvencij, javnih naročil, kar vodi do pretoka denarnih sredstev izven državne blagajne. Korupcija na področju javnih naročil vodi do izgube javnih sredstev, kar zniža kvaliteto proizvodov in storitev ter spodbude poštenih prodajalcev za sodelovanje z državo.

Fiskalna šibkost države je še dodatno zaostrena s strani administrativne korupcije, influence in state capture korupcije. Posledica je slaba makroekonomska dejavnost države, kar ustvarja plodna tla za širitev korupcije. Tranzicijske države z nizkimi stopnjami omenjenih oblik korupcije imajo uspešnejše delovanje institucij.

5.3.1.4 Verodostojnost države

Za uspešen boj proti korupciji potrebuje vsaka država močno in verodostojno politično vodstvo. Raziskava BEEPS dokazuje, da verodostojnost državnih institucij pada z višjo stopnjo korupcije. Samo 38% podjetij v državah z visoko stopnjo korupcije je izrazilo zadovoljstvo z državo kot institucijo v primerjavi s 56% v ostalih tranzicijskih državah z nižjo stopnjo korupcije. Podjetja, ki poslujejo v državah z visoko korupcijo so izrazila veliko nezaupljivost v sposobnost sodnega sistema, v primerjavi s 35% podjetij v državah z nižjo stopnjo korupcije. Podjetja v korumpiranih državah se tako najpogosteje pritožujejo nad nedelujočim sodnim sistemom, ki ne zagotavlja lastninskih in pogodbenih pravic. Korupcija spodjeda zaupanje v državne institucije, kar še dodatno slabi sposobnost države za boj proti korupciji. Nezaupanje v državo povzroči razbohotenje organiziranega kriminala. Ujetje države in naraščajoče nezaupanje v njeno delovanje se dopolnjujejo in še poglobljajo težave v državi. V primeru, da se država odloči nastopiti proti korupciji, se spopade s ciničnim prebivalstvom, ki dvomi v njeno verodostojnost.

Cinični pogled državljanov v tranzicijskih državah, poudarja prepričanje, da ni več družbenih in političnih idealov, in da nobena politična ureditev ni boljša od druge. Še več, tak cinični pogled obenem pogloblja korupcijo ter nehote podpira kvazi-liberalistično razmišljanje oblastnikov, da je tranzicija za vsako mlado demokracijo velik šok, zato jo je potrebno čimprej zaključiti, ne glede na žrtve in druge posledice.

Razlika med tranzicijsko demokracijo in zrelo demokracijo je v tem, da slednja ne pozna množične korupcije, ker v zavesti državljanov le ta predstavlja odklonski, nenormalen pojav.

Za povrnitev zaupanja v državo in uvedbo protikorupcijskega programa je potrebna vzpostavitev reform v gospodarstvu. V primeru neuspešnega boja proti korupciji se država sooča z nižjo gospodarsko rastjo, nižjimi investicijami, poglobljanjem revščine in neenakosti, neravnotežji na področju davkov, neučinkovitega delovanja javnih služb.

Korupcija v tranzicijskih državah torej predstavlja zlo, zato:

- ker zmanjšuje zaupanje v vlado in njene institucije,
- ker tiho ruši demokracijo in stabilnost, ki jo ta politična ureditev prinaša. Kredibilnost politikov in učinkovitost državnih uslužbencev, utopljenih v skušnjavah korupcije, je blizu ničle. Navidezno stabilnost skorumpirane države pa dodatno hromi podkupovanje sodnikov in množična utaja davkov, ki postane vodilna vrednota na strani večših,
- ker spodkopuje ekonomski razvoj države. V praksi državni uradniki preusmerjajo investicije s področja izobraževanja v kapitalne projekte. Namerno povečujejo tehnično zahtevnost projektov v javnem sektorju, da dosega višje podkupnine. In kar je najbolj zastrašujoče: korupcija zmanjšuje ekološke in gradbene standarde ter zmanjšuje kakovost javne infrastrukture,

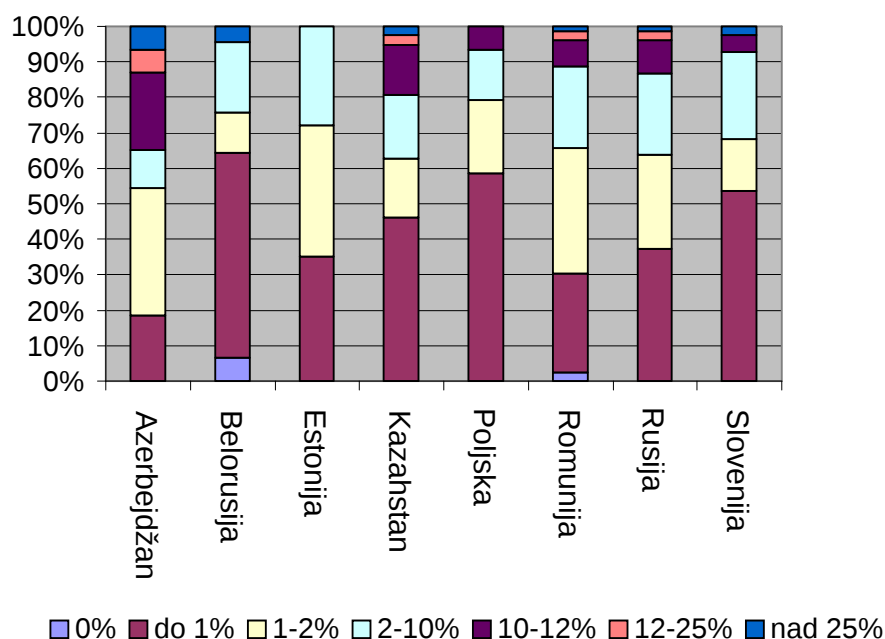
- ker je odskočna deska za kriminal belih ovratnikov. Politiki in državni funkcionarji postanejo njeni sužnji, namesto da bi bili v službi ljudstva,
- ker v povezavi z mednarodnim kriminalom omogoča velike prevare vladnih uradnikov in političnih funkcionarjev.

5.3.2 Mikroekonomske posledice korupcije

V prejšnjem poglavju so bile predstavljene makroekonomske posledice korupcije v državah v tranziciji, sedaj pa nas zanimajo mikroekonomske posledice korupcije na samo delovanje podjetij. Prikazala bom pogostost plačevanja podkupnin državnim uradnikom, negotovost povezano s korupcijo ter obseg podkupnin v povezavi z javnimi naročili. Izmed tranzicijskih držav sem izbrala vzorec osmih držav, na katerih bom podrobneje prikazala omenjene posledice korupcije na poslovanje podjetij.

Slika 2 daje podrobnejši vidik razmerja podjetij v državah v tranziciji, ki plačujejo različne odstotke svojih dohodkov za podkupovanje. Podatke iz slike si lahko razlagamo tudi kot dodatno davčno obveznost naloženo podjetjem s strani korupcije.

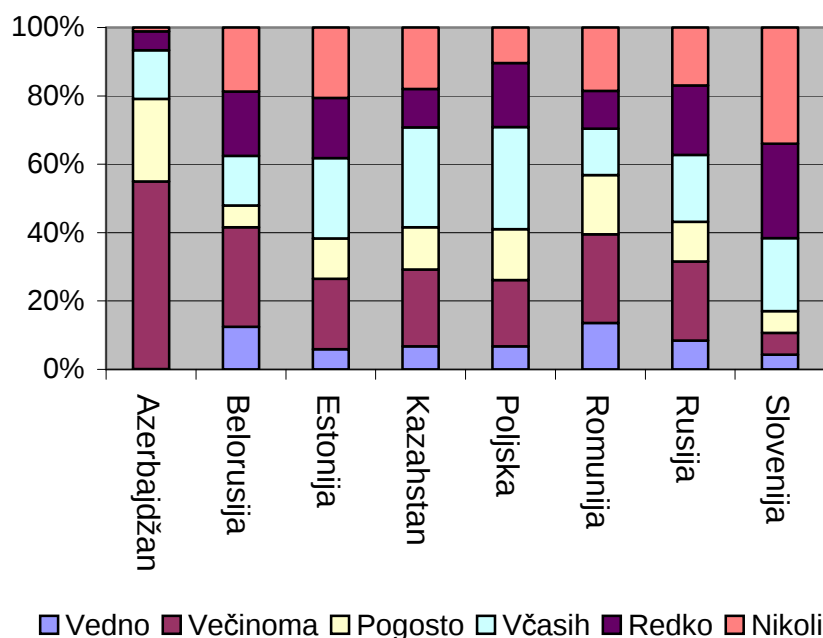
Slika 2: Odgovori na vprašanje: »Kakšen odstotek dohodkov namenjajo podjetja, kot je vaše, v povprečju za neformalna plačila javnim uradnikom?« (odgovori v odstotkih)

Vir: Raziskava BEEPS, 1999.

Podjetja se srečujejo tudi z negotovostjo, katera je posledica korupcije. Bistvena razlika med koruptnim in nekoruptnim sklepanjem poslov je v tem, da korupten posel sklenjen med podjetjem in državnim uradnikom ne predstavlja zakonitega dogovora. Rezultat tega pa je korupcija, kot vir negotovosti. V okviru raziskave BEEPS so vprašali managerje podjetij, ali vedo vnaprej kolikšno bo dodatno plačilo namenjeno podkupljivim uradnikom. Rezultati so prikazani v Sliki 3. Azerbejdžan večinoma vnaprej pozna kolikšna bodo dodatna plačila za podkupnine. Večja negotovost plačil se pojavlja v Estoniji, kjer 20,6% podjetij nikoli ne ve, kolikšna bodo dodatna plačila. V Romuniji, Belorusiji, Kazahstanu in Rusiji pa je ta odstotek približno 18. Velika negotovost v povezavi s korupcijo je prisotna tudi v Sloveniji.

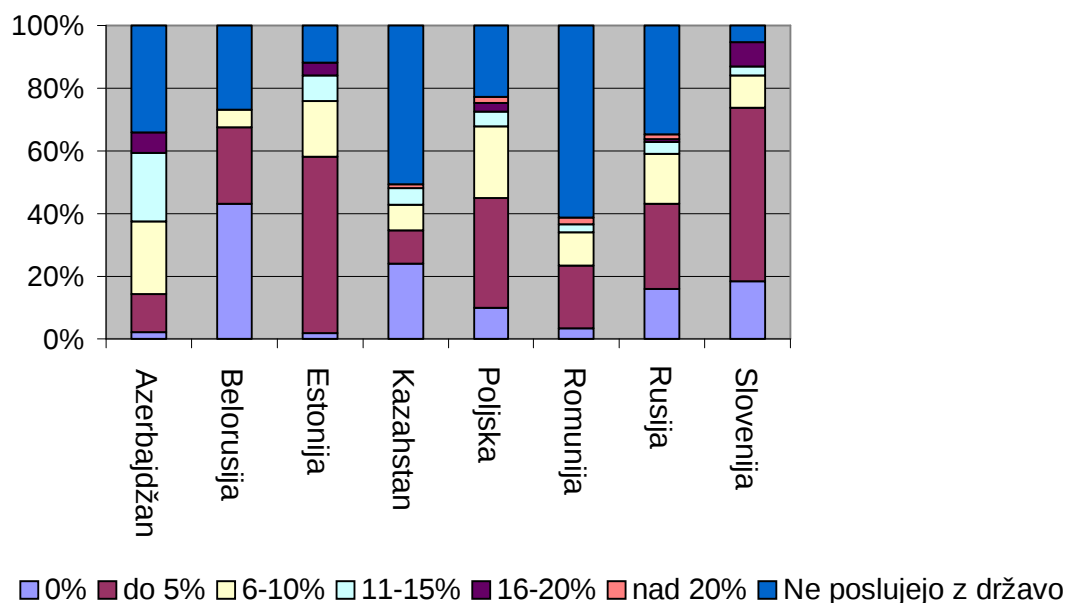
Slika 3: »Podjetja, ki delujejo v panogi kot je naša, vedo vnaprej kolikšno bo dodatno plačilo namenjeno podkupninam.«

Vir: Raziskava BEEPS, 1999.

Iz raziskave BEEPS izhaja, da podjetja plačujejo podkupnine za različne namene. Najpogostejši vzroki plačevanja so pridobitev licenc, izognitev plačila davkov, kupovanje sodniških odločitev, pridobitev javnih naročil. Osredotočila se bom na korupcijo povezano z javnimi naročili. Podjetjem je bilo postavljeno vprašanje, kolikšen delež pogodbene vrednosti je ponujen v obliki podkupnine v primeru poslovanja z državo. Rezultati so prikazani v Sliki 4. Nad 20% vrednosti pogodbe za pridobitev posla ponudijo podjetja v Kazahstanu, Poljski, Romuniji in Rusiji.

Slika 4: Odgovori na vprašanje: »V primeru poslovanja z državo, kolikšno višino pogodbene vrednosti ponudite kot neuradno plačilo za zagotovitev pogodbe?«

Vir: Raziskava BEEPS, 1999.

Nesporno dejstvo je, da korupcija viša transakcijske stroške podjetij, povečuje negotovost podjetij in posledično zmanjšuje gospodarsko rast.

Korupcija sili podjetja, da za normalno poslovanje in preživetje na trgu podkupujejo državne uradnike. Prihaja do ovir pri ustanavljanju novih podjetij in do prerazporejanja sredstev v neformalne dejavnosti, ne pa do višje ravni investicij in nastanka novih delovnih mest ter rasti družbene blaginje.

Korupcija ustvarja ozračje splošnega družbenega nezaupanja. Vodi do rasti nezaupanja v politične in državne institucije ter tako spodbuja tudi nezaupanje v pridobitve procesa tranzicije.

6 SKLEP

Na gospodarsko rast vplivajo številni dejavniki. Avtorji klasične teorije rasti so glavni dejavnik gospodarske rasti videli v akumulaciji kapitala. Keynesianska teorija rasti je poudarjala stopnjo profita in tehnološki napredek medtem, ko je R. Solow, kot glavni predstavnik neoklasične teorije rasti, trdil, da je gospodarska rast posledica rasti fizičnega

kapitala, povečevanja delovne sile in tehnološkega napredka. Poleg že omenjenih faktorjev rasti, pa na gospodarsko rast vplivajo tudi mednarodna menjava, pravni in finančni sistem, inflacija ter korupcija.

Namen diplomskega dela je bil predstaviti poti, preko katerih korupcija znižuje gospodarsko rast ter razloge za pojav korupcije in njene posledice na delovanje države.

Korupcija se najpogosteje kaže kot vpliv na državne uslužbence, da izdajajo dovoljenja, sklepajo pogodbe z goljufivim namenom, izdajajo potrdila z lažno vsebino in drugo. Razmah korupcije lahko uradne postopke, ki temeljijo na demokratičnih merilih, spremeni v postopke, ki temelje na pripravljenosti plačati podkupnino.

Korupcijo je mogoče najti v vseh družbah, pri čemer se ta od države do države razlikuje po stopnji razširjenosti in moči. Ima pa vsaka oblika korupcije neugoden učinek na gospodarstvo. Najbolj pa ogroža manjša podjetja in novo ustanovljena podjetja, ki morajo pogosteje plačevati podkupnine in v večjem obsegu v primerjavi z velikimi podjetji in s tistimi v državni lasti. Izplačevanje denarja v koruptne namene omejuje investicije, zaposlovanje in rast teh podjetij.

Korupcija spodkopava demokracijo in pravilno delovanje trgov, še posebej so občutljive na korupcijo države v tranziciji, zaradi svoje zgodovinske dediščine in narave tranzicije. Korupcija povzroča izgubo sredstev, povečuje neenakost pri razdeljevanju sredstev in večje nezaupanje v oblast. Posledica korupcije je zmanjševanje gospodarske rasti, povečujeta se revščina in socialna napetost, zmanjšajo se naložbe v področja z znano korupcijsko prakso, neugodna razporeditev sposobnejših in izobraženih kadrov, neučinkovitost mednarodne finančne pomoči, izguba davčnih prihodkov, slabša kakovost javnih storitev ter izkrivljena sestava javnih izdatkov. Korupcija povečuje negotovost v določeni državi ter zmanjšuje zaupanje državljanov v institucije in načela pravne države.

Iz navedenega lahko sklenemo, da je nujno potreben učinkovit boj proti korupciji, saj rasti BDP ni mogoče doseči brez spodbudnega poslovnega okolja in odsotnosti koruptivnih praks. S korupcijo se je potrebno boriti z doseganjem makroekonomske stabilnosti, z vzpostavljanjem tržnih aktivnosti, z demokratizacijo ter z drugimi ukrepi, ki spremenijo okolje, v katerem korupcija lahko obstaja. Za uspešen boj proti korupciji je torej potrebna dolgoročna odprava pogojev za nastanek in razvoj korupcije ter zagotavljanje stabilnosti institucij.

LITERATURA

1. Bucić Marko: Vrste korupcije v Sloveniji in možnosti za njihovo preprečevanje. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004. 54 str.
2. Dobovšek Bojan: Preprečevanje korupcije v državni upravi. Podjetje in delo, Ljubljana, 26(2000), str. 1069-1076.
3. Dobovšek Bojan: Korupcija v javni upravi. Zbornik referatov konference o korupciji v javni upravi. Ljubljana : Ministrstvo za notranje zadeve. Policija. Generalna policijska uprava, 2002, str. 43-52.
4. Fedderke J.: Growth and Institutions. Journal of International Development, Washington, 13(2001), str. 645-670.
5. Ferlinc Andrej: Korupcija v javni upravi. Zbornik referatov konference o korupciji v javni upravi. Ljubljana : Ministrstvo za notranje zadeve. Policija. Generalna policijska uprava, 2002, str. 13-24.
6. Friedrich C. J.: The Pathology of Politics, Violence, Betrayal, Corruption, Secrecy and Propaganda. New York : Harper and Row, 1972. 86 str.
7. Gorišek Ana: Kaldorjevi zakoni v slovenskem gospodarstvu. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 45 str.
8. Gray Cheryl W., Kaufmann Daniel: Corruption and Development. Finance and Development, Washington, 35(1998), 1, str. 7-10.
9. Hellman Joel, Jones Geraint, Kaufmann Daniel: Seize the State, Seize the Day, State Capture, Corruption, and Influence in Transition. Washington : World Bank Institute, 2000. 44 str.
10. Huntington Samuel P.: Political Order in Changing Societies. New Heaven : Yale University Press, 1968. 96 str.
11. Kodrič Borut: Dejavniki rasti bruto domačega proizvoda na prebivalca. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1999. 54 str.
12. Kolar Tjaša: Ekonomska politika in korupcija. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1994. 51 str.

13. Makar Mojca: Korupcija in indeks korupcije v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 50 str.
14. Marinko Jenko: Korupcija v javni upravi. Zbornik referatov konference o korupciji v javni upravi. Ljubljana : Ministrstvo za notranje zadeve. Policija. Generalna policijska uprava, 2002, str. 25-41.
15. Mauro Paolo: Corruption and Growth. The Quarterly Journal of Economics, Washington, 110(1995), 3, str. 681-712.
16. Mendez Fabio, Sepulveda Facundo: Corruption and Growth: Theory and Evidence. Michigan : Michigan State University, 2000. 40 str.
17. Minsoo Lee: Growth in transition economies. Foreign direct investment, fiscal policy, institutions and structural change. PhD Thesis. Washington : Washington State University, 1999. 116 str.
18. Nye Joseph S.: Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis. Political Corruption A Handbook. Washington : Transaction Publishers, 1989, str. 963-984.
19. Pivec Franci: Korupcija. Večer, Ljubljana, 16.11.1996, str. 45.
20. Redek Tjaša: Razvoj teorije gospodarske rasti. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2001. 166 str.
21. Senjur Marjan: Gospodarska rast in razvojna ekonomika. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1993. 527 str.
22. Shleifer Andrei, Vishny Robert: Corruption. Quarterly Journal of Economics, Washington, 108(1993), 3, str. 599-617.
23. Shleifer Andrei: Kdo bo ukrotil korupcijo v postkomunističnem svetu. Poslovno okolje podjetja-gradivo za seminarske naloge. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1997, str. 18-20.
24. Spremljanje pridruževanja EU: Korupcija in protikorupcijski ukrepi v Sloveniji. Budapest: Open Society Institute, 2002. 140 str.
25. Stroligo Klaudijo: Korupcija v mednarodnem poslovanju. Pravniki, Ljubljana, 51(1996), 4-5, str. 239-253.
26. Sušjan Andrej: Teorija ekonomske rasti. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 42 str.

27. Šeme-Hočevar Vida: Etika je lepa, posel je pa posel. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1997, 47, str. 12-14.
28. Tanzi Vito, Davoodi Hamid: Corruption, Public Investment, and Growth. Washington : International Monetary Fund, 1997. 23 str.
29. Tanzi Vito, Davoodi Hamid: Corruption, Growth, and Public Finances. Washington : International Monetary Fund, 2000. 26 str.
30. Tušar Placer Emilija: Državne investicije in gospodarska rast. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 90 str.
31. Zhang Huiyan: Corruption, Economic Growth and Macroeconomic Volatility. Overseas Young Chinese Forum, Peking, 2(2000), 1, str. 45-60.

VIRI

1. Anticorruption in Transition: A Contribution to the Policy Debate.
[URL: <http://www.worldbank.org/wbi/governance/pdf/contribution.pdf>], 2000.
2. Dossier Korupcija: Definicija korupcije.
[URL: <http://www.geocities.com/korupcija1/index3.html>], 14.12.2003.
3. GDP per Capita.
[URL: http://www.photius.com/wfb1999/rankings/gdp_per_capita_0.html], 12.10.2004.
4. Juričan Dobran: Korupcija kot socialno in politično zlo.
[URL: <http://www.radiostudent.si/projekti/demokracija/teksti/40korupcija.html>], 03.08.2004.
5. OECD Observer. Paris : OECD, april 2000, str. 23-45.
6. Protikorupcijska konvencija ZN.
[URL: <http://www.geocities.com/korupcija1>], 07.01.2004.
7. The BEEPS Interactive Dataset.
[URL: <http://info/worldbank.org/governance/beeps/>], 12.09.2004.

8. The Corruption Perceptions Index.
[URL: <http://www.transparency.org/cpi/1999/cpi1999.html>], 12.09.2004.
9. Vehovar Urban, Jager Matjaž: Korupcija, kvalitetno vladanje in gospodarska rast: Primer Slovenije. [URL: <http://www.uni-lj.si/krim/files/Vehovar-Jager.doc>], 2003.